

Cite as : Derflerova-Brazdova Z, Schwanhaeuser K, Sekot A, Hruška D, Sebera M: EURO-PREVOB: dílčí zpráva o spolupráci Masarykovy univerzity jako zástupce České republiky na projektu 6. rámcového programu č. 044291. *Výživa a potraviny*. 2012. Suppl (1):1-59. ISSN 1211-846X.

EURO-PREVOB:

dílčí zpráva o spolupráci Masarykovy univerzity jako zástupce České republiky na projektu 6. rámcového programu č. 044291

Zuzana Derflerová Brázdová, Krauff Schwanhauser, Aleš Sekot, Dalibor Hruška,
Martin Sebera

Úvod

Stále stoupající výskyt obezity v Evropě vyžaduje bezodkladnou koordinovanou vědeckou, legislativní a politickou odpověď na tento stav a na reálnou hrozbu do budoucna. Proto byla jako jedno z nosných témat 6. rámcového projektu stanovena mj. strategie boje s obezitou.

EURO-PREVOB je zkratka názvu European Coordination Action linking Science and Policy-making to Tackle obesity neboli Evropský koordinační program k vědeckému a politickému uchopení problému obezity. Projekt 6. rámcového programu podporuje spolupráci s již existující sítí pracovišť v jednotlivých evropských zemích, aby pomohl řešit sociální a ekonomické determinanty obezity v Evropě, včetně zahrnutí subregionálních specifík jednotlivých zemí.

EURO-PREVOB je podporován 6. rámcovým programem Evropské komise v prioritě 2.1, Vědecká podpora politice a je veden pod

číslem 044291. Jedná se o tříletý projekt, který byl zahájen v dubnu 2007 a bude ukončen 31. března 2010. Konsorcium EURO-PREVOB sestává ze 14 účastníků z 11 evropských zemí s multidisciplinárním týmem pokrývajícím širokou škálu klíčových oblastí.

Cíle projektu EURO-PREVOB jsou:

- zlepšit porozumění pro rozličné determinanty i nepoměr ve výskytu obezity
- identifikovat politické iniciativy, které mohou pozitivně ovlivnit determinanty obezity
- vyvinout a rozšířit nástroje pro hodnocení možného vlivu politiky na determinanty obezity, které jsou vhodné pro příslušné sub-regionální podmínky
- vyvinout a rozšířit doporučení na základě nejlepších zkušeností z praxe

Přínos pro vývoj politiky a legislativy

Zjištění projektu EURO-PREVOB mají být použita pro strategii prevence obezity v rámci veřejného zdraví a rozšíření akcí usměrňujících výskyt obezity v Evropě.

Politické iniciativy a dokumenty mohou jak známo velmi účinně ovlivnit jednotlivé determinanty obezity - zároveň je však víme, že tyto dokumenty nejsou v rámci EU konzistentní, že mezi jednotlivými státy existují výrazné rozdíly nejenom v rovině deklarativní, ale též v rovině implementační. Zároveň je nejednotný i formát jednotlivých politických dokumentů majících vztah k obezitě. Navíc v některých zemích je problematické dohledat všechny zákony, vyhlášky a nařízení na národní či komunitní úrovni, aby mohly být inventarizovány a vyhodnoceny vzhledem ke své skutečné relevanci a účinnosti. Proto bylo jedním z cílů projektu EURO-PREVOB také vytvoření společného nástroje, který by na národní, ale také mezinárodní úrovni umožnil pokud možno jednotným způsobem posouzení politiky. Nástroj byl vyvinut tak, aby pomohl analyzovat politiku cílenou proti obezitě, identifikovat příležitosti i limity možného přenosu politiky v jednotlivých zemích a mezi evropskými zeměmi. EURO-PREVOB zkoumal možnost aplikace nástrojů politické analýzy celkem v 6 sub-regionech v Evropě (v Pobaltí, ve střední Evropě, ve východní Evropě, ve středomoří, v oblasti jihozápadní Evropy a v severozápadní Evropě).

Masarykova univerzita jako instituce zastupující v projektu Českou republiku, potažmo středoevropský sub-region, byla pověřena pilotním testováním nástroje pro analýzu existující politiky, resp. jejích součástí, která je cílena proti výskytu obezity. Smyslem tohoto testování bylo zjistit možnosti analýzy politiky, možnost tento nástroj pro hodnocení politiky aplikovat v celé oblasti střední Evropy a doporučit případné změny podoby tohoto nástroje hodnocení. Zjednodušeně řečeno, nástroj hodnocení stávající politiky je založen na nalezení jednotlivých politických dokumentů, které mohou mít vztah k obezitě v populaci. Tyto dokumenty jsou potom hodnoceny z hlediska jednotlivých parametrů, jako je např. proveditelnost, ohled na nerovnosti a znevýhodněné populační skupiny, respektování trvale udržitelného způsobu života, institucionální odpovědnost, vymahatelnost, monitoring, evaluace, konkrétní implementace atp.

Obecná zjištění

Během pilotního testování nástroje pro analýzu politiky v České republice jsme v obecné rovině zjistili tyto následující závěry:

Relevantní politické dokumenty týkající se obezity, výživy a fyzické aktivity nepřihlízejí k sociálním, etnickým, genderovým ani jiným nerovnostem. Klíčový vládní dokument týkající se dětí a mládeže v období 2007 - 2013 zdůrazňuje zvyšující se výskyt obezity a podtrhuje důležitost národní strategie pro

výživu. Hlavní oblasti vyjmenované v tomto politickém dokumentu jsou prevence úrazů, obezity ve školách a kampaně cílené na zdraví a aktivní životní styl. Jiný politický dokument týkající se fyzické aktivity nespécifikuje konkrétně problémy obezity a jen velmi okrajově zmiňuje fenomén nerovnosti. Vládní dokumenty podporují strategii všeobecné výchovy pro zdravý životní styl ve školách a podporují též zřizování či udržování sportovišť v České republice tak, aby se umožnila pravidelná fyzická aktivita; v dokumentech se věnuje pozornost též handicapovaným.

Reprezentativní dokumenty vzdělávací politiky, např. nařízení MŠMT č. 561/2004, odst. 122 zahrnují mj. i takové oblasti jako výživovou politiku, politiku pro fyzickou aktivitu, povinné vzdělávání ve výživě na školách, bezplatná či dotovaná jídla na školách. Explicitně nejsou zmiňovány ovoce a zelenina, ale důraz na tyto komodity ve školách v dokumentech EU je příslibem toho, že se tato problematika stane součástí i českých politických dokumentů. Nařízení MŠMT č. 561/2004 stanovuje restriktivní opatření pro marketinku potravin s vysokým obsahem tuku, cukru a soli, restriktivní opatření vzhledem k sortimentu potravin, které smějí být prodávány skrze automaty ve školách, zmiňuje dostupnost bezplatné pitné vody ve školách, též povinnou tělesnou výchovu ve školách a speciální tělesnou výchovu pro znevýhodněné skupiny žáků. Vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 107/2005 hovoří o cenových limitech školních

jídel tak, aby obědy ve škole byly skutečně dostupné. Stejná vyhláška také stanovuje nutriční standardy podávaných jídel. Oficiální politické dokumenty diskutují finanční podmínky pro dodávku mléka, příp. mléčných výrobků do škol, ale diskece těchto dokumentů nevede ke konkrétní nutnosti realizace.

Hodnocení těchto národních politických dokumentů v České republice je možné s jistými limity použít pro celou oblast střední Evropy: relevantní dokumenty jsou zhusta velmi formální a je v nich jen nepatrně obsažena informace o institucionální odpovědnosti při uskutečňování politických záměrů. Oficiální dokumenty zaměřené na fyzickou aktivitu jsou deklarativní, bez efektu na monitoring, hodnocení a implementaci hlavních záměrů. V oficiálních dokumentech chybí podpora zavádění bezpečných pěších cest do školy. Vzato všeobecně, tyto politické dokumenty nepodporují fyzickou aktivitu ani sportovní aktivity skutečně v celé populaci. Jednotlivým politickým dokumentům v České republice lze potom vytýkat např. přílišnou všeobecnost při stanovování úkolů orgánům zaměřeným na zdraví a životní prostředí a jen politicky formální deklarace podpory sportu pro všechny bez návaznosti na praktickou implementaci při budování sportovních zařízení. Pokud už je deklarována podpora konstrukce sportovišť, téměř výhradně se jedná o zařízení pro tzv. vrcholový sport, resp. o zařízení pro vrcholné sportovní soutěže, tj. tzv. sportovní byznys - tato sportoviště jen zastírají

fakt, že nejde o skutečnou podporu masového sportu, resp. fyzické aktivity pro každého.

Výsledky

Seznam a hodnocení jednotlivých politických dokumentů platných v České republice s možným vztahem k obezitě a její prevenci jsou uvedena v tabulkách 1 až 14 v příloze tohoto textu. Obsah tabulek je prezentován v anglickém jazyce vzhledem k tomu, že základním požadavkem pilotního testování v projektu byla možnost mezinárodního srovnání této metodiky - překlad nebyl validizován a bylo dohodnuto, že také dílčí výsledky budou prezentovány v původním jazyce (angličtině), aby nedošlo ke zkreslení.

Závěr

Na základě pilotního hodnocení politických dokumentů souvisejících s prevencí obezity bylo doporučeno, aby stávající metodika popisu dokumentů byla doplněna cílenými rozhovory s klíčovými osobnostmi, které by pomohly osvětlit typické praktické situace na národní úrovni a zároveň by upozornily na nutnost doplnění a změn vzhledem k limitům v existujících dokumentech.

Zároveň jsme na základě pilotního testování doporučili, aby nástroj týkající se politických dokumentů nebyl nazýván nástrojem pro analýzu politických dokumentů, nýbrž nástrojem pro jejich hodnocení.

Příloha

Tabulky popisující dostupné politické dokumenty v ČR s možným vztahem k obezitě podle testované metodiky hodnocení politik.

Tabulka 1a.**Politické dokumenty mající vztah k produkci potravin, výrobě a distribuci**

	Food production	Food manufacturing	Food trade/distribution
Formulation			
Number of document(s) retrieved Number adopted	586/1992 Sb., 338/1992 Sb., 242/2000 Sb., 252/1997 Sb. 91/1996 Sb., 356/2008 Sb., 156/1998 Sb.	41433/2007-10000, 166/1999 Sb., 110/1997 Sb., 146/2002 Sb., 278/2008 Sb., 47/2002 Sb.	205/2004 Sb., 634/1992 Sb.,
Main policy areas covered	Income tax, real estate property tax, ecologic agriculture, agriculture, production, feed, fertilizer.	Animal care, animal products, food, inspection, content of particular trades, small and medium enterprises.	Milk and milk products pupil's consumption, consumer protection.
Number with information on: Disadvantaged groups			
Number with information on: Focus on obesity			
Implementation			
Number with govnt appointed body for implementation and review	4	8	3
Number with incentives (describe)	2 (state subsidies, European Union subsidies)	3 (investment of financial resources, cooperation with EU)	1 (Program "Milk to schools")
Number with disincentives (describe)	1 (production quotas)		
Evaluation			
Number with planned evaluation mechanism before implementation	8	5	2
Evaluation finished or in progress (n)	In progress - 8	In progress - 5	In progress - 1
Envir. Impact Assessment included (n)	6		
Number with routine monitoring	7	4	2

Tabulka 1b.**Politické dokumenty - Informace vztahující se ke značení potravin**

	Food Labelling
Formulation	
Number of document(s) retrieved Number adopted	110/1997 Sb. + 113/2005 Sb., 166/1999 Sb., 77/2003 Sb., 505/1990 Sb.
Main policy areas covered	Food, veterinary care, requirements on milk and milk products, frozen creams and consumable oils, metrology.
Number with information on: Disadvantaged groups	
Number with information on: Focus on obesity	
Implementation	
Number with govt appointed body for implementation and review	5
Number with incentives (describe)	
Number with disincentives (describe)	
Evaluation	
Number with planned evaluation mechanism before implementation Evaluation finished or in progress (n) Envir. Impact Assessment included (n)	4 In progress - 4
Number with routine monitoring	4

Tabulka 1c.**Politické dokumenty - Informace vztahující se k marketinku potravin a nápojů a strategie kontroly jejich cen**

	Food & beverage marketing for general population	Food & beverage marketing for children	Food price control strategy
Formulation			
Number of document(s) retrieved Number adopted	40/1995 Sb., Advertising Codex	40/1995 Sb., Advertising Codex	1/2008 (Ministry of Finance Determination), 526/1990 Sb.
Main policy areas covered	Regulation of advertising.	Regulation of advertising.	Milk products, food prices.
Number with information on: Disadvantaged groups			
Number with information on: Focus on obesity			
Implementation			
Number with govt appointed body for implementation and review	2	2	1
Number with incentives (describe)			
Number with disincentives (describe)			
Evaluation			
Number with planned evaluation mechanism before implementation Evaluation finished or in progress (n) Envir. Impact Assessment included (n)	2 Finished - 1, In progress - 1	2 Finished - 1, In progress - 1	2 In progress - 2
Number with routine monitoring			1

Tabulka 2.**Politické dokumenty - Soukromý sektor: nepovinná doporučení a návody pro výrobu potravin**

	Document retrieved (y/n)	Obesity cited (y/n)	Inequalities (y/n)	Main provisions (add citation from document along with p. no and para no.)
	y	n	y	Milk products for pupils (regulated price), ecologic products.

Tabulka 3.**Politické dokumenty - Místní regulace pro obchod a distribuci potravin**

	Permission to operate food establishments (y/n)	Provision of market spaces (y/n)	Zoning policies (y/n)	Other regulations (y/n)	Main policy areas the document covers
	n	n	y	n	Landscape planning.
Obesity (y/n)	n	n	n	n	
Inequalities (y/n)	n	n	n	n	

Tabulka 4.**Politické dokumenty - Soukromý sektor: dobrovolné zásady a návody pro obchod a distribuci potravin**

	Guidelines for catering in schools (y/n)	Guidelines for catering in workplaces (y/n)	Private catering accreditation schemes (e.g. fourchette verte) (y/n)	Other (y/n)	Main policy areas the document covers
	y	n	N	y	Information about healthy food for pupils (tutorial), education of public and sanitary personnel about healthy lifestyle.
Obesity (y/n)	y	n	n	y	
Inequalities (y/n)	n	n	n	n	

Tabulka 5.**Politické dokumenty - Soukromý sektor: dobrovolné zásady a návody pro reklamu a marketink potravin a nápojů**

	Document retrieved (y/n)	Obesity cited (y/n)	Inequalities (y/n)	Main provisions (add citation from document along with p. no and para no.)
	n	n	n	

Tabulka 6.

Politické dokumenty - Sociální sektor

	Document retrieved (y/n)	Implementation reviewed (with financial resources allocated) (y/n)	Evaluation (y/n)	Monitoring system (y/n)	Obesity cited (y/n)	Main provisions (add citation from document along with p. no and para no.)
Social Welfare policy influencing obesity e.g. NAPS	y	y	y	y	y	Benefit for children and adults for medicine and treatment for obesity. Benefits for children and adults for treatment of obesity.

Tabulka 7.

Politické dokumenty - Zdravotní sektor zabývající se zdravotními nerovnostmi

	Document retrieved (y/n)	Implementation reviewed (with financial resources allocated) (y/n)	Evaluation (y/n)	Monitoring system (y/n)	Obesity cited (y/n)	Main provisions (add citation from document along with p. no and para no.)
Health Inequalities policy e.g. closing the gap web-site	y	y	n	n	y	Prevent obesity; improve access to physical activity.

Tabulka 8.

Politické dokumenty - Prostředí spojené s přírodou a bydlením

Natural and Built environment	Document retrieved (no.)	Implementation reviewed (with financial resources allocated) (no.)	Evaluation/ EIA (no.)	Monitoring system (no.)	Obesity (no.)	Inequalities (no.)	Main policy areas the document covers
Urban planning	3	2	0	3	0	3	Accessibility of state services, health and social services, culture facilities.
Transport and road safety	2	1	1	2	0	0	Quality of transport infrastructure. Increase the safety of transport.
Active transport	1	0	1	1	1	1	Development of cycle transport for everyday use. Build network of cycle paths.
Sporting facilities	3	2	0	2	0	1	Development, maintenance and running of sporting facilities. Maintenance of sporting equipment.
Leisure facilities	3	2	0	2	0	0	Construction of cycling paths. Building recreational infrastructure and facilities.

Tabulka 9.**Politické dokumenty - Prostředí spojené s přírodou a bydlením - sektor soukromý a neziskový zaměřený na sport**

	Document retrieved (y/n)	Obesity cited (y/n)	Inequalities (y/n)	Main provisions (add citation from document along with p. no and para no.)
	n	n	n	

Tabulka 10.**Politické dokumenty: Obezita / Výživa / Fyzická aktivita**

Obesity/Nutrition policy/ physical activity documents	Document retrieved (y/n)	Name	Issuing authority	Status of Document	Obesity (y/n)	Inequalities (y/n)	Main policy areas the document covers
Obesity policy	y	Conception of state policy for children and youth for period 2007-2013	Government	Strategy	y	n	Prevention of injuries and obesity in schools. Campaigns for health and active life style.
Nutrition policy	y	Conception of state policy for children and youth for period 2007-2013	Government	Strategy	y	n	Prevention of injuries and obesity in schools. Campaigns for health and active life style.
Physical activity policy	y	National programme of sport development for all	Government	Strategy	n	n	Education of health life style in schools. Support construction and maintenance of sporting facilities.
		Programme VIII State support of sport - Sport for handicapped	Ministry of Education	Grant programme	n	y	Support NGO in the Czech Republic in order to enable regular physical activity for handicapped.

Tabulka 11.**Služby zaměřené na matky a děti**

	Document retrieved (y/n)	Implementation reviewed (with financial resources allocated) (y/n)	Evaluation (y/n)	Monitoring system (y/n)	Obesity (y/n)	Inequalities (y/n)	Main policy areas the document covers
Appropriate weight gain for women during pregnancy	n	n	n	n	n	n	
Appropriate weight loss for women after pregnancy	n	n	n	n	n	n	
Infant breastfeeding	y	y	n	y	n	n	Exclusive breastfeeding for first 6 months and continued until 2 years. Support of Baby-Friendly-Hospital Initiatives. Breastfeeding is allowed in public places - it is not forbidden.
Infant and young child feeding	y	y	n	y	n	n	Exclusive breastfeeding for first 6 months and continued until 2 years. Support of Baby-Friendly-Hospital Initiatives. Breastfeeding is allowed in public places - it is not forbidden.

Tabulka 12. Politika vztahující se k rodičovské dovolené

	Document retrieved (y/n)	Paid number of weeks (no.)	Unpaid number of weeks (no.)	Evaluation (y/n)	Monitoring system (y/n)	Main provisions (add citation from document along with p. no and para no.)
Statutory maternity leave	y	28 (37)	0	n	y	Act no. 187/2006, section 33 – the length of the maternity leave. Fulfilment of the requirements is controlled by Czech administration of social welfare.
Voluntary maternity leave	n	0	0	n	n	

Tabulka 13. Politika týkající se Kodexu marketinku náhrad mateřského mléka

International Code of Marketing of Breastmilk Substitutes and subsequent WHA Resolutions in effect (y/n)	Has your government gone further than the EU directive with either statutory, voluntary or other measures (y/n)	EU Directive on Infant formula and follow-on formulae (2006) (y/n)	EU Directive on processed cereal-based foods and baby foods for infants and young children (2006) (y/n)	EU Directive on foods for special medical purposes (y/n)	Is monitoring carried out in your country by trained Code monitors (y/n)	Were any violations found in your country last year (y/n)	Were these violations addressed ? (y/n)	Comments
y	n	y	y	y	y	Not available	Not available	

Tabulka 14. Politické dokumenty - vzdělávání a školství

	Document retrieved (y/n)	Implementation reviewed (with financial resources allocated) (y/n)	Evaluation (y/n)	Monitoring system (y/n)	Obesity (y/n)	Inequalities (y/n)	Main provisions (add citation from document along with p. no and para no.)
Nutrition policy	y	y	n	y	n	n	Regulation of Ministry of Education no. 107/2005, section 1 – price limits and nutrition limits. Act 561/2004 section 122.
Physical activity policy	n	n	n	n	n	n	
Nutrition and physical activity policy	y	n	n	y	y	y	Teaching intentions of educational programmes for elementary teaching Section 5.8.1. Education for health. Section 5.7.2. Physical Education.
Compulsory nutrition education	y	n	n	y	n	n	Specify age: 11 and more (cca 19) Specify teacher: Regular teacher.
Free or subsidised school meals	y	y	n	y	n	n	Regulation of Ministry of Education no. 107/2005, section 1 –price limits and nutrition limits.
Free or subsidised fruit and vegetables in schools	n	n	n	n	n	n	
Free or subsidised milk in schools	y	y	n	n	n	n	Government decree no. 205/2004, section 2 (supported products).
Marketing restrictions with regards to foods high in fat, sugar, or salt	n	n	n	n	n	n	
restrictions on what items can be sold from vending machines	n	n	n	n	n	n	
free available drinking water in schools	n	n	n	n	n	n	
Compulsory physical activity education	y	n	n	y	n	n	Specify age: 7-19 Specify teacher: 7-11 regular teacher, 11-19 physical education teacher
Special physical education for disadvantaged groups or girls	y	n	n	y	n	y	Teaching intentions of educational programmes for elementary teaching Section 5.8.2. - Health physical education.
promoting safe 'walk to school' routes	y	n	n	n	n	n	

EURO-PREVOB: Sběr dat popisujících prostředí spojené s potravinami a bydlením

Dalibor Hruška

Fakulta sportovních studií, Masarykova
univerzita

Úvod

Součástí řešeného projektu EURO-PREVOB byla také pilotní studie založená na sběru dat, která mohou souviset, resp. mohou pomoci popsat prostředí, které je spojené s potravinami a jejich opatřováním a také s bydlením. Cílem studie bylo ověřit praktickou proveditelnost metodiky. Indikátory, které mají vypovídat o dostupnosti konkrétních potravin, tj. jejich nabídky a ceny, byly stanoveny již v první fázi přípravy projektu tak, aby byly mezinárodně srovnatelné, snadno a relativně rychle zjistitelné, ale též objektivizovatelné a opakovatelné. Tento krok při přípravě metodiky proběhl mimo možnost jejího ovlivnění institucemi, které prováděly pilotní testování. Ukazatele, které mají popsat prostředí lidí spojené s jejich bydlením, měly v podstatě splňovat stejná kritéria jako ukazatele spojené s potravinami.

Metodika

Pilotní studie probíhala v pěti oblastech - komunitách ve městě Brně, které byly sociologem (Burjanek, A., 2009) vybrány na základě dostupných sociodemografických dat

tak, aby reprezentovaly oblasti bydlení obyvatel podle jejich socioekonomického statutu, tj. od těch částí města, kde bydlí tzv. nejbohatší obyvatelé až po pátý, poslední kvintil, ve kterém bydlí ti nejchudší. Každá z vybraných oblastí měla mít plochu cca 2.5 km². Metodika výběru oblastí není předmětem tohoto sdělení.

K popisu vybraných ukazatelů byla použita metoda přímým pozorováním.

Prostředí spojené s potravinami (Food environment)

Ve vybraných 5 lokalitách bylo provedeno zmapování obchodů s potravinami, jejich fotodokumentace a následně byly z nich v každé lokalitě vybrány 3 obchody podle velikosti, ve kterých byl prováděn podrobnější sběr dat, týkající se sortimentu prodeje, cen, kvality a okolí obchodu.

V samotných obchodech byly sledovány především ceny potravin, kvalita a čerstvost potravin krátkodobého charakteru. Dále byly mapovány možnosti bezpečného parkování kol v okolí do padesáti metrů od obchodu a upoutávací plakáty na různé druhy potravin (mléčné výrobky, ovoce a zelenina, sladké a slané pochoutky).

Dalším bodem průzkumu prostředí spojeného s potravinami v okolí byla návštěva provozovny McDonald, kde bylo hlavním cílem prozkoumat upoutávky na dětské menu Happy Meal a další produkt Big Mac menu. Základními

ukazateli byly cena celého menu, nabídka větší porce, výběr nápoje.

V neposlední řadě byla sledována televize v ranních hodinách o víkendu, kdy jsou pravidelně zařazovány pořady pro děti a v tuto dobu byly sledovány reklamní přestávky a jejich obsah. Důraz byl kladen na reklamní spoty směřující na kategorii těch nejmladších.

Prostředí spojené s bydlením (Built Environment)

Obecně byla pak zpracovávána oblast prostředí, ve kterém lidé žijí a pohybují se. V této části byly sledovány tyto ukazatele kvality prostředí: cyklostezky (jejich počet, kvalita, délka, omezení na nich), parky a hřiště, zastávky veřejné dopravy, silniční ruch, bezpečné přechody pro chodce, chodníky a atraktivita či devastace prostředí jako celku.

Systém pozorování vybraných ukazatelů je tvořen popisem jednotlivých elementů dostupnosti fyzické aktivity v nejbližším životním prostředí. Proto byly sledovány následující parametry:

- cyklostezky: kvalita, délka, omezení, rušnost na nich
- parky a hřiště: čistota a upravenost, velikost, sportovní zázemí, dětská hřiště
- zastávky veřejné dopravy: vzhled a kvalita, počet linek, frekvence ve špicce a mimo
- silniční ruch: počet projíždějících aut v období pěti minut
- přechody pro chodce: bezpečnost a

označení přechodů

- chodníky: kvalita a čistota chodníků, omezení pro chodce
- atraktivita lokality: devastace okolí

Detaily terénní práce

Dvě na sobě nezávislé dvojice procházely dané sektory a dle manuálu pro terénní pracovníky zapisovaly a hodnotily dané ukazatele. Dokumentace fotografiemi probíhala kvůli reliabilitě testovaných nástrojů.

V daných lokalitách bylo nutné projít každou ulici či cestu a ohodnotit, zapsat, vyfotit a zaznačit všechny dané ukazatele kvality prostředí.

Prostředí spojené s potravinami bylo mapováno zvláště pro náročnost a počet obchodů. Po zmapování všech obchodů prodávajících potraviny v dané oblasti byly vybrány tři, ve kterých se sběr dat prováděl detailněji. Kritéria pro výběr byly velikost obchodu dle počtu pokladen uvnitř. Malý obchod – 1 pokladna, střední obchod – 2 až 4 pokladny, velký obchod – 5 a více pokladen. V těchto vybraných obchodech byly postupně kontrolovány jednotlivé položky dle zadaných kritérií v dotazníku.

Sběr dat z televize probíhal ve dvou sobotách od 7:00 do 11:00 a byly zapisovány všechny reklamy a tříděny do kategorie dle reklamovaného zboží.

Sběr dat v McDonaldu pořídila každá dvojice jednou a zaměřila se na ukazatele dle příslušného dotazníku.

Data z prostředí spojených s bydlením byla zapisována do dotazníku a hodnocena dle zadaných kritérií a následně zaznačovány do jednotlivých map.

Problematika v jednotlivých lokalitách:

1. kvintil (nejlepší) (v tabulkové části označen jako – okrajové části města, v těchto lokalitách není téměř žádný vzorek obchodů ani dalších ukazatelů. Sběr dat probíhal bez problémů.
2. kvintil – především dobrá infrastruktura, dobrá dostupnost městské hromadné dopravy, bylo možno zaznamenat všechna data dle dotazníku. Sběr dat bez větších problémů, výběr ukazatelů bylo nutno provádět předem pro složitost v terénu.
3. kvintil – obytné čtvrti, především panelákové části města. Téměř bez zeleně, obrovský počet daných ukazatelů k zapisování. Problémy s pohybováním a orientací.
4. kvintil – průmyslové čtvrti města
5. kvintil (nejhorší) – obrovský počet negativních dat, v dotazníku nebyl dostatek prostoru pro zaznamenání určitých negativních ukazatelů.

Analýza dat

Ačkoli byla všechna data statisticky vyhodnocena, testovali jsme jen použitelnost statistických metod. K potvrzování či vyvracení epidemiologických hypotéz tvořila data z pilotní studie příliš malý vzorek, ke srovnání by bylo zapotřebí např. celkově více obchodů v každé

komunitě a též nejméně 2 – 3 oblasti navíc v každém demografickém kvintilu.

Diskuse

Veškerý výběr ukazatelů byl předem dán již zadáním projektu a kritéria k posuzování byla předepsána bez možnosti další úpravy. S tím samozřejmě souviselo riziko jistého zkreslení. Např. ne ve všech obchodech jsou nabízeny ovocné džusy stejného ředění, též obsah cukru se bude lišit podle jednotlivých zemí, které se projektu účastnily jako partneři.

Dalším praktickým, nicméně nezanedbatelným problémem byla práce s mapou. Digitální mapa je vyhovující jen pro hrubou orientaci, ale na zapisování dat nemá dostatečné rozlišení. Naopak mapa tištěná není natolik aktuální a není pohodlná a tudíž ani příliš vhodná pro rychlou práci v terénu.

Výsledky

Jedním ze záměrů testování metodiky sběru dat v terénu bylo též posoudit, zda metoda přímého pozorování různými výzkumnými subjekty přináší srovnatelné a opakovatelné výsledky. Tabulka č. 17a v příloze shrnuje rozdíly mezi pozorováním cen potravin výzkumným párem č. 1 a č. 2 v procentech. Největší nalezený rozdíl byl pozorován v ceně čerstvých brambor. Celkově jsou však rozdíly v pozorovaných cenách statisticky nevýznamné.

T-test (Wilcoxon Matched Pairs Test) měření prvním a druhým výzkumným párem

	Valid - N	T	Z	p-level
1. a 2. pár	115	521,5	0,45	0,65

Hypotéza o stejnosti měření 1. a 2. výzkumným párem byla přijata na 10% hladině významnosti.

Výsledky sběru dat jsou prezentovány v části příloha pod čísly 15 - 28. Jsou uváděny anglicky, neboť jedním z požadavků pilotáže metodiky byla též mezinárodní srovnatelnost, která by nemusela být dodržena tehdy, když by případný překlad modifikoval konkrétní ukazatele. Proto byly při pilotním testování použity materiály v anglickém jazyce a pozorování prováděli výzkumní pracovníci s dobrou znalostí angličtiny. V příloze jsou uvedeny základní vysvětlivky zkratk a některých méně obvyklých anglických termínů.

Závěr

Klíčová zjištění dotazníku o kvalitě prostředí spojeného s bydlením ukázala, že v České republice není obytné prostředí sociálně a kulturně natolik strukturováno, aby se rozdíl v něm projevovaly viditelnými kvalitativními a kvantitativními aspekty. Např. chodníky jsou v majetku měst, tj. ve veřejném vlastnictví, neodrážejí tedy svou kvalitou přímo příslušnost k oblasti obydlí určité populační vrstvou, cyklistické stezky více než potřebu tamních obyvatel reflektují terénní podmínky, které umožňují jejich využívání, hustota dopravy je

výsledkem zcela jiných východisek než ukázkou kvality obytného prostředí.

Analýza dat získaných při pilotním testování dotazníku nepotvrdila většinu hypotéz, o něž se dotazník opíral a které naopak jsou podporovány např. studii prostředí provedenými v Arizoně (Cutts B.B. a kol. 2009), v kanadském Calgary (Potestio M.L. a kol. 2009), v Britské Kolumbii (Reynolds C.C. a kol. 2009). Např. počet cyklistických stezek vedoucích přes jednotlivé kvintily v námi provedené studii v Brně vůbec nesouvisí s kvalitou obytného prostředí. Také kvalita vnějších prostranství, jejich vzhled a kulturní dojem nesouvisí přímo s kvalitou obytné oblasti, neboť v zemích s totalitní minulostí, k nimž Česká republika patří, je stále poměrně vysoký výskyt vandalismu, a to i napříč socioekonomickým zařazením obyvatel. Ani kvalita a vzhled zastávek veřejné dopravy není primárně ovlivněn kvalitou obytné oblasti, ve které se nachází, nýbrž spíše povahou a kulturností cestujících, kteří těmito oblastmi projíždějí. Podobně vyšší hustota zastávek nereflexuje žádoucí stav, který by odrážel fakt, že k takové hromadné dopravě se dobrovolně přihlásí více cestujících a veřejná doprava zvítězí nad transportem vlastními auty - naopak se zdá (aniž bychom tuto hypotézu potvrdili statisticky), že naopak vyšší hustota zastávek hromadné dopravy spíše omezí fyzickou aktivitu (chůzi) přepravovaných cestujících. Zkušenost s pilotním sběrem dat pomocí testovaného dotazníku ukazuje, že nejmenší plocha, na níž má smysl zkoumat dostupnost a dosažitelnost

potravin a podmínky k fyzické aktivitě, není menší než 2.5 km². Na základě malých zjištěných rozdílů mezi kvintily určenými podle socioekonomických ukazatelů obyvatel příslušných oblastí doporučujeme, aby se pro hledání rozdílů v kvalitě prostředí používaly pouze tertily, jejichž hrubší členění usnadní a zviditelní možné rozdíly. Pro posuzování kvality obytného prostředí související s potravinami a fyzickou aktivitou jsou nutné relevantní hypotézy, které odráží pravděpodobný vztah sociálních determinant a skutečného výskytu obezity. Studie cílené na posouzení kvality prostředí spojeného s bydlením vzhledem k obezitě jsou pochopitelně nejednotné co do metodiky sběru dat (Feng J. a kol 2009), proto za velký přínos lze pokládat samotnou zkušenost a evaluaci procesu kolekce dat, jak byla provedena v rámci projektu EURO-PREVOB.

Literatura:

Burjánek, A.: In: Závěrečná zpráva projektu EURO-PREVOB, 2009

Cutts B.B., Darby K.J., Boone C.G., Brewis A.: City structure, obesity, and environmental justice: an integrated analysis of physical and social barriers to walkable streets and park access. *Soc Sci Med.* 2009, 69 (9), 1314-22

Potestio M.L., Patel A.B., Powell C.D., McNeil D.A., Jacobson R.D., McLaren L.: Is there an association between spatial access to parks/green

space and childhood overweight/obesity in Calgary, Canada? *Int J Behav Nutr Phys Act.* 2009, 6: 77.

Reynolds C.C., Harris M.A., Teschke K., Cripton P.A., Winters M.: The impact of transportation infrastructure on bicycling injuries and crashes: a review of the literature, *Environ Health*, 2009, 8: 47.

Feng J., Glass T.A., Curriero F.C., Stewart W.F., Schwartz B.S.: The built environment and obesity: A systematic review of the epidemiologic evidence, *Health Place*, 2009, epub

Příloha

Tabulky č. 15 - 28 prezentující výsledky pilotní studie zaměřené na testování metodiky, která hodnotí prostředí spojené s potravinami a bydlením

Vysvětlivky:

„SES quintile“ je anglický termín označující v našem textu kvintily (oblasti města) stanovené podle socioekonomické situace jejich obyvatel. V kvintilu označeném „SES 1st quintile“ bydlí obyvatelé s nejvyšším socioekonomickým statutem, v tzv. „SES 5th quintile“ ti s nejnižším.

Pair 1, Pair 2 označuje výsledky zjištěné nezávislými dvojicemi výzkumníků.

Ceny potravin jsou uvedeny v českých korunách.

„Check-out“ označuje v našich tabulkách pokladny v obchodech.

Table 15.

Community questionnaire - food environment - community survey.

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile.		SES 3 rd quintile.		SES 4 th quintile.		SES 5 th quintile.	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
Number of stores selling food	3	3	28	28	49	49	13	13	73	73
Of which how many are:										
Convenience store										
Grocery store			5	5	3	3	2	2	15	16
Specialised food stores			2	2	4	4	1	1	11	10
Temporary stands (e.g. market)			3	3	2	2		1		
Permanent stands (e.g. market)							1			
Other food store										
Fast food restaurant					4	4	1	1	6	6
Café/fast casual restaurant					3	3	1	1	2	2
Sit down restaurant	3	3	15	14	24	24	7	7	12	14
Other restaurant			2	3	6	6			27	25
How many foods stores had										

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile.		SES 3 rd quintile.		SES 4 th quintile.		SES 5 th quintile.	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
Fresh fruit			8	7	6	6	3	3	11	11
Fresh vegetables			8	7	6	7	3	2	8	10
Sweet snacks			8	8	7	7	3	2	18	17
Salty snack			8	8	6	7	3	3	17	17
Of the grocery stores how many had										
1 checkout (small)			4	4	6	6	2	2	18	18
2-4 checkouts (medium)			4	4	3	3	1	1	4	4
5+ checkouts (large)			2	2	2	2	1	1	1	1

Table 16.

Community questionnaire - food environment - three selected grocery stores - characteristics of the stores.

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
1. In the SMALL grocery store										
How many checkouts			1	1	1	1	1	1	1	1
- salty snacks or sweets available at checkout? (Y/N)			no	no	no	no	no	no	no	no
Bike parking facilities within 50 m (Y/N)			no	no	no	no	no	no	no	no
Advertising outside the store										
Advertising for unhealthy snack food			no	no	no	no	no	no	no	no
Advertising for sugary drinks			no	no	no	no	no	no	no	no
Advertising for fruit and / or vegetables			no	no	no	no	no	no	no	no
Advertising for breast-milk substitutes			no	no	no	no	no	no	no	no
Advertising inside the store										
Visible health messages			no	no	no	no	no	no	no	no
2. In the MEDIUM grocery store										
How many checkouts			2	2	3	3	2	2		

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
Salty snacks or sweets available at checkout? (Y/N)			no	no	no	no	yes	yes		
Bike parking facilities within 50 m (Y/N)			no	no	no	no	yes	yes		
Advertising outside the store										
Advertising for unhealthy snack food			no	no	no	no	no	no		
Advertising for sugary drinks			no	no	no	no	no	no		
Advertising for fruit and / or vegetables			no	no	no	no	no	no		
Advertising for breast-milk substitutes			no	no	no	no	no	no		
Advertising inside the store										
Visible health messages			no	no	no	no	no	no		
3. In the LARGE grocery store										
How many checkouts			10	10	6	6	26	26	11	11
salty snacks or sweets available? (Y/N)			yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes
Bike parking facilities within 50 m (Y/N)			yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes
Advertising outside the store										
Advertising for unhealthy snack food			no	no	no	yes	no	no	yes	yes
Advertising for sugary drinks			no	no	no	no	yes	yes	no	yes
Advertising for fruit and / or vegetables			no	no	no	no	no	no	no	no
Advertising for breast-milk substitutes			no	no	no	no	yes	yes	no	no
Advertising inside the store										
Visible health messages			no	no	no	no	yes	yes	no	no

Table 17.

Community questionnaire - food environment - three selected grocery stores - price of foods (in currency CZK).

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
1. SMALL grocery store (1 checkout)										
Cost of 1 litre fresh orange juice										
Cheapest			18,90,-	18,90,-	20,-		23,-	22,90,-	33,90,-	33,90,-
Most expensive			32,90,-	32,90,-	33,-		30,-	29,90,-		
Cost of 1 litre orange drink										
Cheapest										
Most expensive										
Cost of 1 kg fresh carrots										
Cheapest			23,-	22,90,-	20,-	19,90,-	19,90,-	20,-	20,-	19,90,-
Most expensive										
Cost of 1 kg fresh potatoes										
Cheapest			14,-	13,90,-	52,-	51,90,-	9,90,-	9,90,-	9,-	9,90,-
Most expensive										
Cost of 1kg whole grain bread										
Cheapest									41,-	40,90,-
Most expensive										
Cost of 1kg white bread										
Cheapest			26,-	26,-			31,-	31,-	27,-	26,90,-
Most expensive									33,60,-	33,60,-
Cost of 1kg cornflakes										
Cheapest										
Most expensive										
Cost of 1L low fat milk										
Cheapest			19,90,-	21,50,-			18,-	18,-	20,-	20,50,-
Most expensive									27,-	27,-
Cost of 1L full fat milk										
Cheapest			25,90,-	25,90,-			25,-	24,90,-		
Most expensive										
Cost of 1kg low fat mince meat										
Cheapest										
Most expensive										

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
Cost of 1kg full fat mince meat										
Cheapest										
Most expensive										
2. MEDIUM grocery store (2-4 checkouts)										
Cost of 1 litre fresh orange juice										
Cheapest			22,50,-	22,50,-	20,-	20,90,-	24,50	24,50,-		
Most expensive			39,-	39,90,-	33,-	33,-	25,-	24,90,-		
Cost of 1 litre orange drink										
Cheapest							29,90,-	29,90,-		
Most expensive										
Cost of 1 kg fresh carrots										
Cheapest			14,-	14,-	20,-	19,90,-	17,90,-	17,90,-		
Most expensive										
Cost of 1 kg fresh potatoes										
Cheapest			23,-	23,-	9,-	9,90,-	12,90,-	12,90,-		
Most expensive										
Cost of 1kg whole grain bread										
Cheapest			19,-	19,90,-	41,-	41,-				
Most expensive										
Cost of 1kg white bread										
Cheapest			19,-	18,90,-	27,-	27,90,-	25,50,-	24,90,-		
Most expensive			28,-	28,-	33,60,-	33,60,-				
Cost of 1kg cornflakes										
Cheapest							36,90,-	37,50,-		
Most expensive										
Cost of 1L low fat milk										
Cheapest			18,50,-	18,50,-	20,-	19,90,-	26,-	25,90,-		
Most expensive			29,90,-		27,-	27,80,-				
Cost of 1L full fat milk										
Cheapest			29,90,-	29,90,-			32,-	32,90,-		
Most expensive										
Cost of 1kg low fat mince meat										

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
Cheapest										
Most expensive										
Cost of 1kg full fat mince meat										
Cheapest							165,-	165,-		
Most expensive										
3. LARGE grocery store (5+ checkout)										
Cost of 1 litre fresh orange juice										
Cheapest			13,90,-	13,50,-	13,50,-	13,50,-	11,90,-	11,90,-	14,-	13,90,-
Most expensive			22,-	22,-	36,-	35,-	24,90,-	24,50,-	28,-	28,-
Cost of 1 litre orange drink										
Cheapest			9,90,-	9,90,-	9,90,-	9,90,-	10,90,-	10,90,-		
Most expensive			18,90,-	18,90,-	21,-	21,-	19,90,-	19,90,-		
Cost of 1 kg fresh carrots										
Cheapest			19,90,-	19,90,-	17,90,-	17,90,-	19,90,-	19,90,-	19,90,-	19,90,-
Most expensive										
Cost of 1 kg fresh potatoes										
Cheapest			24,90	24,90,-	24,-	24,-	16,90,-	16,50,-	9,-	18,50,-
Most expensive										26,90,-
Cost of 1kg whole grain bread										
Cheapest							23,90,-	22,90,-	27,-	27,90,-
Most expensive										
Cost of 1kg white bread										
Cheapest			16,90,-	16,90,-	15,50,-	15,90,-	17,90,-	17,90,-	21,-	20,90,-
Most expensive			19,90,-	19,90,-	21,-	20,90,-			29,90,-	29,90,-
Cost of 1kg cornflakes										
Cheapest			19,90,-	19,90,-	38,90,-	38,90,-	26,90,-	26,90,-	23,50,-	23,90,-
Most expensive			54,90,-	53,90,-	87,-	85,80,-	39,90,-	39,50,-	59,90,-	59,90,-
Cost of 1L low fat milk										
Cheapest			9,90,-	9,90,-	9,90,-	9,90,-	12,50,-	12,90,-	13,-	13,-
Most expensive			23,90,-	23,90,-	34,-	34,-	19,90,-	19,90,-	22,-	21,90,-
Cost of 1L full fat milk										
Cheapest			14,90,-	14,90,-	16,-	16,-	14,-	13,90,-	15,90,-	15,90,-
Most expensive			29,90,-	29,90,-	31,90,-	31,90,-	22,90,-	23,40,-	29,90,-	29,90,-

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
Cost of 1kg low fat mince meat										
Cheapest			179,-	179,-	185,-	185,-	209,-	209,-	269,-	269,-
Most expensive										
Cost of 1kg full fat mince meat										
Cheapest			89,-	89,-	59,90,-	59,90,-	119,-	119,-	139,-	139,-
Most expensive										

Table 17a.

Community questionnaire - food environment - three selected grocery stores - price of foods. (Percentage difference).

	Percentage difference (Pair 1 vs Pair 2)			
	SES 2 nd quintile	SES 3 rd quintile	SES 4 th quintile	SES 5 th quintile
1. SMALL grocery store (1 checkout)				
Cost of 1 litre fresh orange juice				
Cheapest	0,0 %		0,4 %	0,0 %
Most expensive	0,0 %		0,3 %	
Cost of 1 litre orange drink				
Cheapest				
Most expensive				
Cost of 1 kg fresh carrots				
Cheapest	0,4 %	0,5 %	-0,5 %	0,5 %
Most expensive				
Cost of 1 kg fresh potatoes				
Cheapest	0,7 %	0,2 %	0,0 %	-9,1 %
Most expensive				
Cost of 1kg whole grain bread				
Cheapest				0,2 %
Most expensive				
Cost of 1kg white bread				
Cheapest	0,0 %		0,0 %	0,4 %
Most expensive				0,0 %
Cost of 1kg cornflakes				
Cheapest				
Most expensive				
Cost of 1L low fat milk				
Cheapest	-8,0 %		0,0 %	-2,4 %
Most expensive				0,0 %
Cost of 1L full fat milk				
Cheapest	0,0 %		0,4 %	
Most expensive				
Cost of 1kg low fat mince meat				
Cheapest				
Most expensive				
Cost of 1kg full fat mince meat				
Cheapest				
Most expensive				
2. MEDIUM grocery store (2-4 checkouts)				
Cost of 1 litre fresh orange juice				
Cheapest	0,0 %		0,0 %	
Most expensive	-2,3 %	-4,5 %	0,4 %	
Cost of 1 litre orange drink		0,0 %		
Cheapest			0,0 %	
Most expensive				
Cost of 1 kg fresh carrots				
Cheapest	0,0 %	0,5 %	0,0 %	
Most expensive				
Cost of 1 kg fresh potatoes				
Cheapest	0,0 %	-10,0 %	0,0 %	
Most expensive				
Cost of 1kg whole grain bread				

	Percentage difference (Pair 1 vs Pair 2)			
	SES 2 nd quintile	SES 3 rd quintile	SES 4 th quintile	SES 5 th quintile
Cheapest	-4,7 %	0,0 %		
Most expensive				
Cost of 1kg white bread				
Cheapest	0,5 %	-3,3 %	2,4 %	
Most expensive	0,0 %	0,0 %		
Cost of 1kg cornflakes				
Cheapest			-1,6 %	
Most expensive				
Cost of 1L low fat milk				
Cheapest	0,0 %	0,5 %	0,4 %	
Most expensive		-3,0 %		
Cost of 1L full fat milk				
Cheapest	0,0 %		-2,8 %	
Most expensive				
Cost of 1kg low fat mince meat				
Cheapest				
Most expensive				
Cost of 1kg full fat mince meat				
Cheapest			0,0 %	
Most expensive				
3. LARGE grocery store (5+ checkout)				
Cost of 1 litre fresh orange juice				
Cheapest	2,9 %	0,0 %	0,0 %	0,7 %
Most expensive	0,0 %	2,8 %	1,6 %	0,0 %
Cost of 1 litre orange drink				
Cheapest	0,0 %	0,0 %	0,0 %	
Most expensive	0,0 %	0,0 %	0,0 %	
Cost of 1 kg fresh carrots				
Cheapest	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Most expensive				
Cost of 1 kg fresh potatoes				
Cheapest	0,0 %	0,0 %	2,4 %	-51,4 %
Most expensive				
Cost of 1kg whole grain bread				
Cheapest			4,2 %	-3,2 %
Most expensive				
Cost of 1kg white bread				
Cheapest	0,0 %	-2,6 %	0,0 %	0,5 %
Most expensive	0,0 %	0,5 %		0,0 %
Cost of 1kg cornflakes				
Cheapest	0,0 %	0,0 %	0,0 %	-1,7 %
Most expensive	1,8 %	1,4 %	1,0 %	0,0 %
Cost of 1L low fat milk				
Cheapest	0,0 %	0,0 %	-3,2 %	0,0 %
Most expensive	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,5 %
Cost of 1L full fat milk				
Cheapest	0,0 %	0,0 %	0,7 %	0,0 %
Most expensive	0,0 %	0,0 %	-2,2 %	0,0 %
Cost of 1kg low fat mince meat				
Cheapest	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Most expensive				
Cost of 1kg full fat mince meat				
Cheapest	0,0 %	0,0 %		0,0 %

	Percentage difference (Pair 1 vs Pair 2)			
	SES 2nd quintile	SES 3rd quintile	SES 4th quintile	SES 5th quintile
Most expensive				
max mark-up	2,9 %	2,8 %	4,2 %	0,7 %
max mark-down	-8,0 %	-10,0 %	-3,2 %	-51,4 %
average	-0,3 %	-0,6 %	0,1 %	-2,8 %

Table 18.

Community questionnaire - food environment - three selected grocery stores - number of types of different foods.

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
1. In the SMALL grocery store										
Number of types of:										
Fresh fruit			6	7	6	6	7		9	
Fresh vegetables			11	11	11	11	4		10	
Chocolate bars			17	16			16		21	
Chocolate bars labelled as low fat or low sugar			0	0			2		1	
Potato crisps			8	7			9	10	6	6
Potato crisps labelled as low fat			0	0	0	0	0	0	0	0
Regular colas			4	4	0	0	5	5	6	6
Diet colas			0	1	0	0	1	2	0	1
Any yoghurt labelled as low fat (yes/no)			no	no	no	no	no	no	no	no
Any cheese labelled as low fat (yes/no)			no	no	no	no	no	no	no	no
2. In the MEDIUM grocery store										
Number of types of:										
Fresh fruit			5	8	6	5	11	8		
Fresh vegetables			8	9	8	8	12	11		
Chocolate bars			14	12	15	11	21	18		
Chocolate bars labelled as low fat or low sugar			2	2	1	1	2	4		
Potato crisps			11	10	15	12	8	8		
Potato crisps labelled as low fat			0	0	0	0	0	0		
Regular colas			4	4	3	5	6	5		
Diet colas			1	1	0	2	2	1		
Any yoghurt labelled as low fat (yes/no)			yes	yes	no	no	yes	yes		
Any cheese labelled as low fat (yes/no)			no	no	no	no	yes	yes		
3. In the LARGE grocery store										
Number of types of:										
Fresh fruit			10	14	10	11	11	13	14	9
Fresh vegetables			0	6	8	8	15	14	12	10

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
Chocolate bars			24	21	26	26	19	23	25	18
Chocolate bars labelled as low fat or low sugar			3	4	5	4	5	4	4	2
Potato crisps			13	9	14	14	12	10	15	8
Potato crisps labelled as low fat			0	0	0	0	0	0	0	0
Regular colas			7	8	8	7	7	4	8	7
Diet colas			2	2	3	3	2	3	3	2
Any yoghurt labelled as low fat (yes/no)			yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes
Any cheese labelled as low fat (yes/no)			yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes

Table 19.

Community questionnaire - food environment - three selected grocery stores - quality of fresh fruit and vegetables.

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
1. In the SMALL grocery store, the quality of:										
Fresh fruit										
More than 3 pieces of fruit appeared damaged			yes	yes	yes	yes	yes	no	yes	yes
More than 3 kinds of fruit were specially packaged			yes	no	no	no	no	yes	yes	no
Fresh vegetables										
More than 3 pieces of vegetables appeared damaged			yes	no	no	no	no	no	yes	no
More than 3 kinds of vegetables were specially packaged			no	no	no	yes	no	yes	no	yes
2. In the MEDIUM grocery store, the quality of:										
Fresh fruit										
More than 3 pieces of fruit appeared damaged			no	no	yes	yes	no	no		
More than 3 kinds of fruit were specially packaged			yes	no	yes	yes	yes	yes		
Fresh vegetables										
More than 3 pieces of vegetables appeared damaged			yes	no	no	no	no	yes		
More than 3 kinds of vegetables were specially packaged			no	yes	no	no	yes	no		
3. In the LARGE grocery store, the quality of:										
Fresh fruit										
More than 3 pieces of fruit appeared damaged			no	no	no	no	no	no	no	no
More than 3 kinds of fruit were specially packaged			yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes
Fresh vegetables										
More than 3 pieces of vegetables appeared damaged			no	no	no	no	no	yes	no	yes
More than 3 kinds of vegetables were specially packaged			no	yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes

Table 20.**Community questionnaire - selected food items in a fast food restaurant.**

	“Happy Meal”	“Big Mac Menu”
Availability (Yes/No)	Yes	yes
Cost (Euros)	3,76	4,14
Food options		
Beverages	coca-cola,coca-cola-light,ice-tea,fanta,sprite,juice,water	water,coca-cola,coca-cola light,fanta,sprite,juice
Main course	burger,nuggets,salad	big mac
Potatoes/vegetables	french fries	french fries
Dessert	no	donut, ice cream
Other		
Marketing	toys in box	No
Nutritional content	6nuggets, 1burger, small fries	1 big burger, large fries

Table 21.

Community questionnaire - Food and other products advertised on children television by category.

Type of product advertised	Number of ads n (%)	Use of personality/ role model n (%)	Use of cartoon n (%)
Beverages (low nutrient)			
Soft drink (regular)	1 (2,6%)		
Soft drink (sugar-free)			
Alcoholic beverages			
Coffee and tea			
Milk and milk products			
Milk			
Milk / yoghurt drink (e.g. Yop, Yoco, Actimel, Ayran, etc)	2 (5,3%)		
Yoghurt / 'Fromage blanc'	1 (2,6%)		
Cheese			
Other milk products			
Fruit, vegetables, and juices			
Fruit juice			
Vegetable juice			
Fresh fruit			
Fresh vegetables			
Chips			
Grain products			
Breakfast cereals			
Cereal bars			
Sweet biscuits			
Salty biscuits			
Other grain product			
Meat / eggs / legumes			
Meat			
Chicken			
Fish			
Eggs			
Legumes			
Other			
Fats and oils			
Butter / margarine / oil			
Sweets			
Sweets and candies	9 (23,7%)		2 (40%)
Chewing gum	1 (2,6%)		
Salty snacks	2 (5,3%)		
Meals			
Hamburger / fast food			
Other meals			
Restaurants			
Fast food restaurant			
Other restaurants			
Food stores			
Grocery stores and other food stores			
Miscellaneous			

Type of product advertised	Number of ads n (%)	Use of personality/ role model n (%)	Use of cartoon n (%)
Ads promoting sedentary behaviours			
Upcoming TV shows			
Films			
Videos			
Computer games			
Listening to music			
Books			
Others			
Toys	22 (57,9%)	1 (100%)	3 (60%)
Others			
SUM	38 (100%)	1 (100%)	5 (100%)

Table 22.

Community questionnaire - built environment - cycle lanes.

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 2	Pair 2
Cycle lane (n)	2	2	1	1	1	1	4	4	1	1
Continued (n)	2	2	1	1	1	1	4	4	1	1
With cyclist(s) visible (n)	Yes	yes	no	yes	yes	yes	yes	no	no	no
Obstruction(s) (n)	No	yes	no	no	yes	no	yes	no	no	yes
Average quality (1-4)	1	1	1	2	2	2	2,3	2	2	3

Table 23.

Community questionnaire - built environment - public open spaces.

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
Public open space (n)	4	4	10	10	3	3	3	3	1	1
Playground present (n)	0	0	4	4	1	1	3	3	0	0
Average quality of the public open spaces (POS) (1-4)	2,5	3	2	2	2,66	2,33	2,33	2	4	4
Average quality of the playground (1-4)			1,5	2	3	3	3	3		

Table 24.

Community questionnaire - built environment - public transport stops.

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
Public transport stops (n)	13	13	13	13	38	38	24	24	12	12
Average quality (1-4)	3	2,66	1,75	1,75	3,02	3	2,95	2,87	3,16	3,08
Frequency at peak time	10min	10min	8min	8min	7min	7min	3min	3min	4min	4min
Frequency at other times	20min	20min	15min	15min	12min	12min	8min	8min	7min	7min
Schedule										
Start time (or range of end time)	4:35	4:35	4:35	4:35	4:40	4:40	4:53	4:53	4:43	4:43
End time (or range of end time)	23:31	23:31	23:48	23:48	23:08	23:08	23:34	23:34	23:19	23:19

Table 25.

Community questionnaire - built environment - traffic volume.

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
Traffic in area (Y/N)	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes	Yes
Type of road										
One way (n)	0	0	0	0	1	1	0	0	4	3
Two ways (n)	3	3	3	3	4	4	4	4	10	3
Average traffic flow / 5 minutes	46/42,6	38,9/41,2	95/91,6	83,3/76	55/70,4	67,8/102	19,5/21,5	31,5/34	107,6/130,8	116/127,5

Table 26.

Community questionnaire - built environment - marked road crossings.

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
Marked road crossing(s) (n)	27	27	39	39	61	61	13	13	48	48
Average quality (1-4)	2,74	2,81	2,87	2,97	2,73	3	3,07	3,02	2,1	2,4

Table 27.

Community questionnaire - built environment - pavements.

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
Sidewalks/Pavements(s) (n)	15	12	8	8	11	10	10	13	24	21
Average quality (1-4)	1,93	1,97	1,5	1,6	1,81	1,74	2,7	3	2,13	2,18

Table 28.

Community questionnaire - built environment - level of neighbourhood attractiveness/ unattractiveness.

	SES 1 st quintile		SES 2 nd quintile		SES 3 rd quintile		SES 4 th quintile		SES 5 th quintile	
	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2	Pair 1	Pair 2
Evidence of unattractiveness in area (Y/N)	1	1	0	0	0	1	2	1	10	10
Average quality (1-4)	2	2				2	2	2	3	3

Výběr lokalit pro pilotní studii ve městě Brně

(dílčí výzkumný krok programu EURO-PREVOB)

Aleš Burjanek¹

Katedra sociologie, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity

Základní východiska výběru lokalit ve městě Brně

Podle požadavků zadavatele pilotní studie se měl výběr šetřených lokalit ve městě Brně odvíjet od následujících požadavků:

1. vycházet z údajů posledního „Sčítání lidu, domů a bytů“ (SLDB 2001);
2. opírat se přitom o data z úrovně sčítacích obvodů (v ČR tzv. „urbanistických obvodů“);
3. rozčlenit vybírané lokality na základě indikátorů „socioekonomického statusu“, respektive „míry deprivace“ do pěti pásem či úrovní (kvintilů);
4. z každého pásma vybrat náhodně 2 územní jednotky;
5. identifikovat vybrané lokality na mapě Brna.
  - a. (Ideálně měla mít každá vybraná jednotka plochu cca 2,5 km².)

Realizace výběru lokalit Pro výběr lokalit (urbanistických obvodů Brna) jsem v zásadě využil dvou zdrojů. Prvním byl transformovaný datový soubor, jenž tvořil součást magisterské práce Bc. Radky Sochorové „*Vzorce prostorové exkluze v Brně roku 2001 v porovnání s rokem 1991*“ (Sochorová 2007). Práci vedl autor tohoto příspěvku. Druhý zdroj pak představoval článek brněnského geografa Ondřeje Mulíčka, zaměřený na vnitřní socioekonomickou diferenciaci Brna a nazvaný „*Faktorová analýza – příklad Brna*“ (Mulíček 2006).

Autoři obou výše jmenovaných prací si kladli za cíl ukázat diferenciaci území Brna prostřednictvím statistické analýzy jeho nejmenších územních jednotek (tzv. urbanistických obvodů). Mulíček již pracoval s rozdělením dat do pěti pásem podle hodnot socioekonomického statusu bydlící populace Brna. Datový soubor Radky Sochorové bylo snadné do pěti pásem dodatečně rozdělit tak, jak to požadoval zadavatel.

Ačkoli se Sochorová a Mulíček opírali o odlišné „techniky“ zpracování cenzových údajů (jednodimenzionální „index deprivace“ u souboru Sochorové versus faktorová analýza u Mulíčka), jejich výsledky nabízely velmi podobné socioprostorové vzorce. Výběr lokalit pro pilotní studii, jak jej předkládám, proto z drtivé většiny zahrnuje ty urbanistické obvody, které spadají na základě výsledků práce obou uvedených autorů do stejného kvintilu.

Jisté komplikace nastaly stran velikosti vybraných území. Struktura základních územních jednotek (urbanistických obvodů) Brna je poměrně jemná; „urbany“ jsou svou

plochou zpravidla malé. Proto jsem vybíral z každého pásma nikoli dva, ale nejméně pět lokalit, pokud možno na sebe navazujících, aby se vybraná plocha rozšířila. Z toho důvodu jsem rezignoval na postulát „náhodného výběru“ formulovaný zadavatelem a uchýlil jsem se k „výběru záměrnému“. Domnívám se však, že v daném případě se kvalita způsobu výběru jako celku nesníží². Zadání tohoto úkolu předpokládalo plochu jednotky 2,5 km², což přibližně odpovídá čtverci o hraně 1,6 km. Ne vždy se tento záměr podařilo naplnit. (Města jsou, obecně vzato, typická ostrými kontrasty ve své územní struktuře a není snadné najít homogenní území s takto velkou plochou, zejména hledáme-li v tzv. vnitřním městě.)

Identifikace vybraných území Brna

Vybrané lokality jsou zobrazeny ve dvou typech map. Následující kartogram („malá mapa“) podává hrubý přehled vybraných lokalit Brna ve struktuře urbanistických obvodů. Kvintily socioekonomického faktoru jsou zde odlišeny barevně, urbanistické obvody pak svým číslem. Jak je patrné z kartogramu, první („nejlepší“) kvintil, tedy lokality s nejvyšším sociálně ekonomickým statutem, jsou zobrazeny cihlovou barvou. Naopak pátý („nejhorší“) kvintil je symbolizován barvou modrou.

---

² O specifikách výběrů jednotek výzkumu v terénu velkého města pojednává například Babbie (2001: 204-208).

Území vybraná v blízkosti historického centra Brna ilustrují socioprostorový vzorec přetrvávající již po několik desítek let. Západně od centra města (Stránice, Pisárky) žije bohatá a vzdělaná populace - a naopak - v lokalitách přiléhajících k centru od východu a jihovýchodu (Zábrdovice, Komárov) nalézáme populaci chudší a méně vzdělanou (Burjanek 1996). Proces suburbanizace, odstartovaný zhruba od poloviny 90. let 20. století, pak rozšiřuje strukturu města o další významný prvek. Jsou jím periferní lokality s novými rodinnými domy a zpravidla bohatší a kvalifikovanější populací. Typicky ji nacházíme při severním okraji Brna (Ivanovice). (Sýkora 2003)

Všechny vybrané lokality jsou současně zachyceny i v druhém, detailnějším typu mapy (v měřítku přibližně 1 : 15 000). Tyto mapy již nejsou součástí tohoto příspěvku (musely by být drasticky zmenšeny). Jsou proto vytištěny separátně (ve 3 částech) a slouží realizátorům výzkumu k praktické orientaci v terénu. V těchto „velkých mapách“ jsou propojeny informace z běžné mapy Brna s označením hranic příslušných urbanistických obvodů a jejich identifikačními čísly. Mapy laskavě poskytl a jejich tisk umožnil Magistrát města Brna, oddělení správy informačního systému (RNDr. Dana Glosová).

Literatura

- Babbie, E. 2001. *The practice of social research*. Belmont : Wadsworth.
- Burjanek, A. 2006. *Problém urbánní deprivace*. (Disertační práce.) Škola sociálních studií, Filosofická fakulta MU Brno.

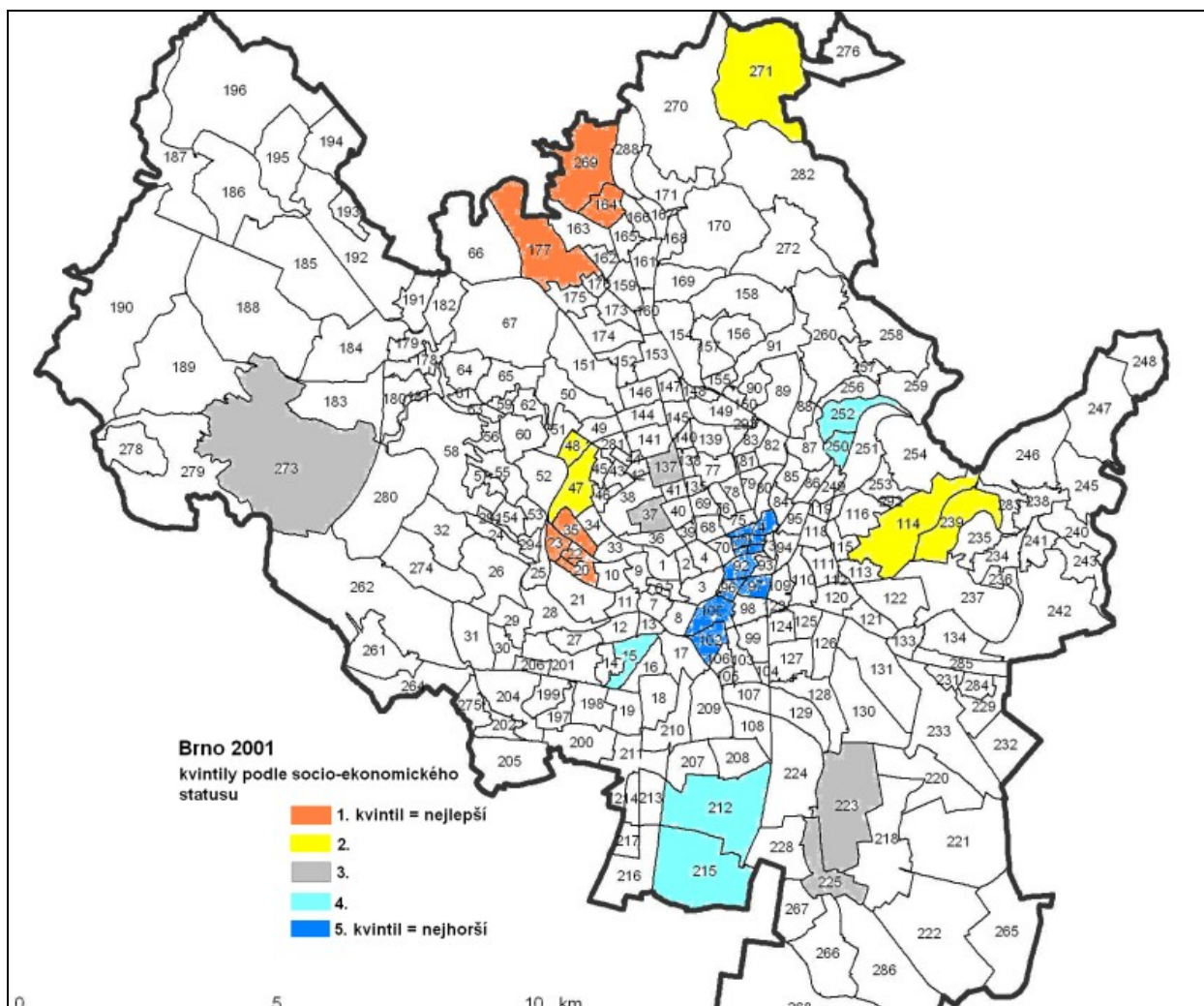
Mulíček, O. 2006. *Faktorová analýza – příklad Brna*. (On-line): [cit. 1. 5. 2009] Dostupné z: <<http://everest.natur.cuni.cz/akce/segregace/publikace/Mulicek.pdf>>

Sochorová, R. 2007. *Vzorce prostorové exkluze v Brně roku 2001 v porovnání s rokem 1991*.

(Diplomová práce.) Fakulta sociálních studií MU, Brno.

Sýkora, L. 2003. „Suburbanizace a její společenské důsledky“. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 39 (2), s. 55-71.

Brno, rozdělené podle pásem socioekonomického statusu bydlících obyvatel (rok 2001)

Prameny: Mulíček 2006 (upraveno); Datový soubor ze SLDB 2001 (město Brno) jako součást magisterské práce Radky Sochorové (2007) (transformováno).

Determinanty nadváhy a obezity: pohybová aktivita a materiální prostředí Aleš Sekot

Fakulta sportovních studií, Masarykova
univerzita

Úvod

Kvalita života je výrazným způsobem podmíněna i materiálním prostředím a možnostmi přístupu k pravidelným sportovním pohybovým aktivitám. Ty jsou také nedílnou součástí zdravého způsobu života a jednou z nezastupitelných komponent prevence nadváhy a obezity. Přitom je stále zjevnější, že naše kulturní oblast je stále výrazněji modelována směrem k tzv. sedavé společnosti. Zároveň je prokázáno, že zdravý individuální životní styl je pevně provázán s aktivitami podporujícími dobrou fyzickou a duševní kondici. Pilotní projekt PREVOB tak zkoumal materiální prostředí ve vztahu k obezitě s vědomím, že životní úroveň, životní styl a způsob života včetně povahy pracovních aktivit, výživových zvyklostí, úrovně bydlení, životního prostředí, způsobů dopravy či forem trávení volného času se přímo či zprostředkovaně významně odráží i na frekvenci, formách a intenzitě fyzické aktivity.

Zorný úhel klíčových údajů oficiálních dokumentů o české populaci za posledních několik let dokládá obecně se rozšiřující výskyt nadváhy a obezity. V prvním případě jde o přibližně poloviční zastoupení občanů s nadváhou; v případě obezity jde o 29%

mužů a 32% žen, když desetina populace je extrémně obezná a 0,5% je obezitou přímo ohrožován na životě (<http://www.obesitas.cz/index.html>). Navíc se připomíná rostoucí výskyt obezích dětí (mezi 7-8%) a zhruba 15% podíl dětí s nadváhou a obezitou. Přitom problém obezity prostupuje všemi sociálními skupinami a není tak výrazněji kulturně podmíněn (Šeráková, 2007, s. 813-825). Bez ohledu na možné výtky na dramtizaci problematiky v některých masových médiích však můžeme shrnout, že Česká republika patří k nejobeznějším zemím Evropy. Kontinentu, kde se právě ve zvýšené míře diskutuje přímo o pandemii obezity.

V zrcadle oficiálních statistických údajů týkajících se obezity je zřejmé, že tento fenomén odráží mj. obecně působící evropský proud tržní tendence na poli stravovacích zvyklostí a nabídky na trhu. Jsme tak svědky rostoucího počtu prodejních řetězců nabízejících rychlé občerstvení, bezprecedentně monopolního postavení klíčových supermarketů s nabídkou „nejlevnějších potravin a nápojů ve městě“, když tak máme před sebou scénu neúprosně soutěžící o výsadní pozici na poli cen a přitažlivosti nabídky. Souběžně však čelíme logice přímé úměrnosti snižování cen potravin

a nápojů spolu s jejich kvalitou. Přitom výrazně stoupá popularita stravování v prodejnách rychlého občerstvení, kde imperativ hodnoty, kvality a zdravé výživy podléhá korozivním účinkům reklamou podporované líbivosti nabídky a estetiky prostředí. Takovéto nákupní a stravovací zvyklosti jsou v jistém smyslu výrazem nového životního stylu spojeného s hodnotovými horizonty postmoderní kultury zdůrazňující rychlý sled nových prožitků, zážitků, zkušeností, posedlost novými tržními produkty a odklon od tradičních norem, zvyklostí či rituálů. „Rychlý běh života“ je tak slučitelný s kulturou „fast foodů“ a s marketingovými metodami hromadné produkce v kontextu masové kultury vkořeněné v důrazu na kvantitu a láci na účet kvality.

Materiální prostředí je z pohledu negativních stránek významně ovlivňováno masovým využíváním individuální automobilové dopravy jednak ekologickými důsledky a v neposlední řadě i snižováním frekvence a kvality pohybových aktivit. I česká společnost je součástí širšího kulturního rámce sedavé společnosti, spojované s novou kvalitou sociálního prostředí, převládajícího ve většině amerických a evropských měst na přelomu našeho tisíciletí. Technický pokrok v dopravě, komunikačních technologiích, výrobě a urbanistických koncepcích mění výrazně tvářnost měst a vytváří tak prostor pro ochabující motivy pravidelné fyzické aktivity. Přejít od venkovského zemědělského prostředí k městské post-industriální společnosti přináší zvyšování přelidněných životních oblastí spolu se zvyšováním

sedavého způsobu života v kontextu práce a volného času. Městský způsob života aktualizuje problém nedostatku zdraví podporujících aktivit, absencí materiálního prostředí iniciujícího kondičně hodnotné činnosti a skomírání intencionální individuální iniciativy na poli pravidelné tělesné činnosti jako součásti všestranného rozvoje osobnosti. Na druhé straně pak vyšší materiální úroveň a rozšiřující se volnočasový prostor, jsou živnou půdou pro rozšíření příležitosti pro sportovně pohybové aktivity. Ty jsou však mnohdy spojovány s nutností organizačně nesnadných činností a finančně náročných kroků. Přitom už přinejmenším od třicátých let minulého století je evropská společnost dostatečně informována o pozitivní úloze pravidelných sportovně pohybových aktivit pro zdravý tělesný a duševní vývoj každého jedince.

Dnes už se běžně ví, že zdravý individuální životní styl je pevně provázán s aktivitami podporujícími dobrou fyzickou a duševní kondici. Když v této souvislosti hovoříme o životním prostředí, pak máme na mysli sérii vzájemně provázaných sociálních systémů, z nichž každý růzností vlivu a významu přímo či nepřímo ovlivňuje průběh individuálního rozvoje. V tomto ohledu rozlišujeme:

mikrosystém (ovlivňování tváří v tvář)

mezosystém (sociální prostředí)

exosystém (sociální procesy)

makrosystém (kulturní a hodnotové systémy).

Obecně vzato se předpokládá, že dynamiku zásadních procesů sedavého chování pochopíme pouze tehdy, když odhalíme

příčinné souvislosti v rovině jejich sociálních a lidských souvislostí.

Referenční rámec existujících údajů o aktuálním stavu nadváhy a obezity v české společnosti opakovaně dokládá, že přibližně polovina našich spoluobčanů vykazuje překročení nastavených parametrů: Index tělesné hmotnosti (BMI - body mass index), výskyt tělesného tuku a objem tělesného pasu signalizuje obezitu u 17-19% obyvatel, když kupř. objem pasu u mužů převyšující 102 cm se vyskytl u 41,2% a 88 cm u žen 41,7% sledovaných žen (Hlúbik a kol., 200, s. 59-65). Přitom zvýšený výskyt obezity je patrný zejména v sociálně nízké stakusově charakterizovaných oblastech severních Čech. Bez zajímavosti není i zjištění, že zhruba třetina obézních občanů je se svou váhou spokojena a 42% mužů a zhruba 50% by rádi upravili svoji vádu do žádoucích norem (<http://www.obesitas.cz/index.html>).

Fyzická aktivita versus obezita: teorie versus praxe

Většinou lidé dobře ví, že fyzický pohyb tvoří nedílnou součást zdravého osobnostního vývoje. Stejně je všeobecně známá nízká hladina tělesného pohybu ve většině zejména bohatých technologicky vyspělých zemí. Zdravé, krásné a fyzicky přitažlivé tělo je ideálem často zdůrazňovaným nejen v praktickém životě každodennosti, ale i na půdě reklamního vytváření image úspěšného a obdivovaného jedince. Prospěšnost a nezastupitelnost fyzického pohybu a cvičení je imperativem, na kterém se shodnou různým úhlem pohledu lékaři, pedagogové,

marketingoví specialisté či představitelé establishmentu. Image zdatných a zdravých občanů je dnes mediálně stále silicím poselstvím, nepřináší však zpravidla skutečně rostoucí fyzickou aktivitu nejširších mas obyvatelstva jak v lokálním či regionálním nebo globálním měřítku. Spíše jsme stále častěji svědky trpkého konstatování: doporučení o prospěšnosti pohybu, cvičení a sportování se mnohdy nesetkává ani s minimálním objemem fyzické aktivity. Oficiální zdravotnické dokumenty tak v technicky nejvyspělejší zemi světa zaznamenávají více jak 60 % těch, kteří z hlediska fyzického pohybu nedosahují ani nejnižší úrovně doporučovaných hodnot, když kolem jedné třetiny Američanů vede „kompletně sedavý způsob života“ (U.S. DHHS, 2000). Tyto údaje jsou negativně umocňovány i skutečností, že roste počet obézních lidí a tedy i riziko nemocí a fyzických handicapů. Nikoli pouze američtí lékařští experti opakovaně varují: Dnešní děti vyrůstají v nejobéznější generaci dospělých v celé lidské historii (Hill and Trowbridge, 1998, s. 570 – 574, Sekot, 2009 a, 59 -67).

Současná epidemie sedavého způsobu života (*sedentary living*), prorůstající životní styl většiny ekonomicky vysoce rozvinutých zemí, které jsou mnohdy možná zjednodušeně nazývány vyspělé, bohaté či kulturní, přináší na badatelském poli řadu prací vztahujících se k sociálním dopadům *neaktivního způsobu života*. Přitom je zpravidla postulována řada teoreticky a metodologicky závažných otázek typu: „Proč lidé při plném vědomí prospěšnosti fyzického pohybu odmítají aktivní cvičení a

sportování“? „Co brání dosahování fyzicky aktivního životního stylu“? „Je vůbec možné transformovat soudobou technicky vyspělou společnost na úroveň fyzicky aktivní společnosti?“. Odpovědi na tyto otázky pak vytvářejí důležitou součást současného úsilí na cestě ke zlepšení zdravotního stavu obyvatelstva (McElroy, 2002, s. 3-16, Sekot, Brázdová, 2008, s. 112-125). Jedna badatelská fronta si přitom klade otázky týkající se příčin neúspěch tradičních přístupů akcentujících fyzickou aktivitu, jiní se soustřeďují na inovační strategie zvyšující pozitivní vztah k pohybu na půdě rodiny, školy a širší komunity. Společně pak cílí k posilování všeobecné aktivní *podpory legitimacy masové fyzické aktivity* jako nedílné součásti světa hodnot každodennosti.

Je všeobecně známým faktem, že dnešní člověk vede v naší kulturní sféře výrazně odlišný způsob života než generace jeho rodičů či prarodičů. Je zpravidla vzdělanější, zámožnější, mobilnější a informovanější. Transformace industriální společnosti směrem ke společnosti informací od počátku osmdesátých let minulého století „velkou vlnou změn“ (Drucker, 1993, 1998) díky obrovskému nárůstu sofistikované počítačové technologie vyústila v dnešní dramatické posuny v její tvářnosti. Ty spočívají zejména v posunu od bezprostřednosti mezilidských kontaktů k elektronické zprostředkovanosti, ve změnách v povaze práce, forem a objemu volného času a proměnami ekonomických rolí mužů a žen.

Dynamika sociálních změn se zcela přirozeně odrazila i v oblasti lidského *zdraví a kvalitě*

lidského života. Zvyšuje se objem času stráveného v dopravních zácpách při současném snižování času věnovanému přípravě domácích jídel. Vyšší konzumace polotovarů, růst spotřeby cukru a tuku přináší nadváhu dětí i dospělých. Roste kalorický přísun ve struktuře stravovacích zvyklostí při současném sedavém způsobu života. Nižší nároky na fyzický pracovní výkon nejsou zdaleka kompenzovány přiměřeným nárůstem sportovních aktivit. Stres pracovního psychického vypětí a psychické nároky na dopravu do práce vyúsťují mnohdy v „relaxaci“ před televizní obrazovkou. Bludný kruh sedavého způsobu života – v zaměstnání, dopravě a doma je uzavřen: *Sedavý způsob života* se postupně stává jedním z nejvýrazněji zdraví ohrožujících faktorů příslušníků soudobé moderní společnosti (Sekot, 2008, s. 51-72).

Lékaři, sociální vědci a politikové stále častěji a naléhavěji zmiňují fyzickou nečinnost jako *závažný zdravotní problém*. Sedavý způsob života tak zaujímá jedno z nechvalně předních míst příčin srdečních onemocnění spolu s kouřením cigaret, vysokým krevním tlakem a vysokým obsahem cholesterolu v krvi.

Sedavý způsob života vedou dnes zejména lidé středního a vyššího věku. Známy americký výzkum frekvence fyzické aktivity mezi dospělými z přelomu osmdesátých a devadesátých let tak odhalil, že pouze 39,9% lidí starších osmnácti let vykazuje pravidelnou fyzickou aktivitu, s výrazně nižší proporcí systematické namáhavé tělesné činnosti. Zhruba čtvrtina dotazovaných naopak deklaruje naprostou absenci tělesné činnosti

(Benson and Morano, 1992, s. 23 - 25). Stále častěji se v našich masových médiích upozorňuje i na rostoucí obezitu českého obyvatelstva, když se odhaduje, že třetina českých občanů je přímo obézní a kolem 40 % pak trpí nadváhou, děti a mládež nevyjímaje. Tím se z hlediska obezity zároveň řadíme na třetí místo (za Řeckem a Jugoslávií) v Evropě! Rámec pouze orientačně srovnatelných dat upozorňuje trvale na vysokou míru obezity zejména ve Spojených státech, nejnižší naopak v Sub-Saharské Africe.

Novější české výzkumy na tomto poli týkající se místa sportu v životě člověka zaznamenávají zhruba třetinové zastoupení aktivně sportujících a cvičících, pětinou proporcí pouze občas sportujících a téměř padesátiprocentní zastoupení pohybově neaktivních. Přitom čtvrtina dotazovaných deklaruje dobrou fyzickou kondici a třetina naopak přiznává její nedostatky (Slepička, Slepičková, 2002, s. 19 - 21). Na stejném místě se za nejčastější důvod nesportování naší dospělé populace považuje nedostatek vhodných a cenově dostupných sportovišť, absence „dobré party“ a přemíra jiných starostí provázaná s lidskou pohodlností. I zde je zaznamenáváno pozvolné snižování procenta pravidelně sportujících na konto zvyšování podílu „programově nesportujících“. K hlavním subjektivně deklarovaným překážkám důvodů nesportování patří skutečně silná motivace, zdravotní potíže a nedostatek volného času. Naše populace také vykazuje dlouhodobě vysoké procento těch, kteří nebyli členy žádné sportovní organizace (69,7 %).

Mapování úrovně aktivní sportovní participace

v mezinárodním či dokonce globálním měřítku přirozeně naráží na řadu metodologických, kulturních či dokonce politických překážek. Z dostupných relevantních a reliabilních zdrojů však vyplývá, že v evropském kontextu dosahují nejvyšší úrovně aktivně sportující dospělé populace obytné Skandinávie, nejnižší naopak na „jih Evropy“:

%	Muži	Ženy
20-24 letí	60-64 letí	
-----	-----	-----
Finsko	83	78
87	72	
Švédsko	70	70
80	39	
Holandsko	63	61
68	45	
Velká Británie	72	60
69	31	
Irsko	70	58
60	13	
Španělsko	39	24
36	7	
Itálie	32	15
37	7	

Zdroj: Compass 1999., <http://w3.uniroma1.it/compass/index.htm>

Muži se ve sledovaných zemích koncem devadesátých let vcelku věnovali aktivnímu sportu více než ženy, s postupujícím věkem přirozeně relativně podíl sportujících klesá. Vysoká míra aktivně celoživotně sportujících ve Finsku je však fascinující. Zdá se, že do jisté míry koresponduje s celkově vysokou kulturní

úrovni a mezinárodní prestiží této země a vysoce demokratickým systémem organizace jejího sportovního života (Itkonen, 2004, s. 100-112., Suomi, 2004, s. 135-144).

Největší význam sportování je přičítán *pozitivním zdravotním důsledkům* a naplnění principu všestrannosti socializačního procesu v mládí. Silně pocítovaný princip zdravotní prospěšnosti a udržování tělesné kondice vcelku koresponduje s obecně vysokým kreditem hodnoty zdraví ve všech věkových skupinách naší populace. V současnosti narůstá význam sportu i v rovině socializace a to zejména v souvislosti s chápáním sportování jako *smysluplné náplně volného času* a to i za práh navazování a upevňování život obohacujících sociálních vazeb.

Muži kladou zpravidla větší důraz na kondiční význam sportu a případný ekonomický profit a rozšíření sociálních kontaktů, stejně jako i prostředek zvýšení vlastního sebevědomí a společenského kreditu. *Ženy* se naopak při zdůvodňování absence aktivního sportování opírají o nedostatek času, organizačních možností a finančních prostředků. Jsou také skeptičtější ve věci budoucího aktivnějšího přístupu ke sportu a obecně významu sportu ve společnosti.

Sportovně pohybové aktivity v kontextu vztahu ke zdravotně kondičním konsekvencím tvoří nepochybně důležitou a stále silněji aktualizovanou součást problematiky volného času – zejména mládeže. Téma sport a *volný čas* je pak mnohdy silně provázáno na často vážně míněné a nesporně dobré předsevzetí *začít cvičit či sportovat*. U dospělých osob, zejména vyššího středního věku, se jedná

zpravidla o reakci na existenci osobní nadváhy, krácení dechu, špatného spánku a řady dalších symptomů signalizujících zhoršování fyzické kondice a vůbec celkově nedobrého zdravotního stavu. Sami však dobře víme, že rozhodnutí začít ještě nemusí znamenat opravdu pravidelně a cíleně pokračovat. Ukazuje se totiž, že pokud se nepodaří vytvořit pevnější vztah ke zdravému pohybu a sportu již v žákovském věku, tvoří se motivační zdroje v tomto ohledu později mnohem obtížněji. Naše výzkumné závěry konce devadesátých let ale opakovaně upozornily, že zapojení do všech forem sportovních aktivit v naší společnosti s věkem klesá a že ve volném čase *sportuje stále méně dětí* (Formánková, 1998, s. 38 - 44).

Klesající trend pohybových aktivit je zaznamenáván celou řadou dílčích šetření na středních a vysokých školách. Přitom většinou teenageři považují sport jako volnočasovou aktivitu za mnohem atraktivnější než kupříkladu sledování televize či nakupování: Sport je tak sice vysoce verbálně preferován, ale stejně u nás jako v USA teens tráví v průměru u televize více času než aktivním sportováním!

Logicky nastolená otázka, proč lidé investují většinou tak málo času do sportu, který má sílu činit je subjektivně mnohem šťastnějšími a spokojenějšími, má zcela prozaické vysvětlení: Sledování televize je mnohem snadnější a organizačně jednodušší než kupř. příprava na odbíjenou či cesta do plaveckého bazénu a nebo finančně ne všem dostupné tenisové kurty. Neschopnost či spíše neochota investovat počáteční energii pak rozmělní či

dokonce zcela rozptýlí naději na pozitivní prožitky předpokládající právě osobní úsilí a jistý fyzický výkon. Přitom se správně připomíná, že důležitým motivačním činitelem pro sportování ve volném čase zejména mezi mládeží je *prožitek*. Ten je umocňován postupným rozvojem pohybových dovedností posilujících pozitivní vztah ke sportu. Naopak překážkou provozování sportovních aktivit ve volném čase může být subjektivní přesvědčení o pohybové nekompetentnosti, nešikovnosti, nedostatku fyzických předpokladů. Pokud k tomu přistupují i důvodu ekonomického rázu, jako je kupříkladu nedostatek finančních prostředků na nezbytnou sportovní výzbroj a výstroj, pak se sportovní aktivity odsouvají – mnohdy po celý zbytek života – do sféry možná preferovaných, nikoli však praktikovaných činností. V nenávratnu se tak postupně ocitá dobře míněná výzva: „Nejlepší strategií pro potěšení ze života je rozvinout jakékoliv dovednosti a plně je užívat, když je to možné“ (Řepka, Man, 2002. s. 161).

Hodnota zdraví patří k důležitým motivujícím sportovním volnočasovým činnostem především mezi dospělou populací. Děti a mládež však vykazují spíše malý zájem o činnosti podporující cíleně právě zdraví. Není to však nic zvláště překvapujícího. Zdraví si v tomto věku vážíme, zpravidla o ně však cíleně neusilujeme proto, že závažnější zdravotní problémy zpravidla nemíváme. Přesto je ale žádoucí ve vyšší míře plnit právě *zdravotní cíle* cestou přijatelných a dětem blízkých aktivit. Tím spíše, že nás ve stále vyšší míře zdravotně ohrožují civilizační důsledky pasivního a konzumního způsobu

života. V případě dětí kupříkladu mnohahodinové vysedávání před monitorem osobního počítače.

Tělesná aktivita, fyzická zdatnost a zdraví jsou, jak známo, spojené nádoby. O empiricky ověřeném vztahu kategorie sportovní pohybové aktivity v relacím ke zdraví – nechápaném zjednodušeně jako pouhá absence nemoci – a tělesné zdatnosti snad nikdo vážně nepochybuje. Tělesná zdatnost však už dnes není zúženě vztahována pouze k fyzickému zatížení či jako předpoklad sportovní nebo pracovní výkonnosti, nýbrž obsahuje celou řadu dalších komponent. Jedná se o důležité potřeby lidského organismu, spojené s pokrytím nároků na:

- * Situace neočekávaného a neobvyklého tělesného zatížení.

- * Vyrovnáváním se s požadavky zaměstnání a pravidelné, běžné denní tělesné aktivity.

- * Možnost příjemného prožívání volného času s využitím pohybových aktivit.

- * Společenskou potřebu spojenou s možností začlenit se do různých kolektivů, skupin a utvářet si určitý životní styl (Kovář, 2001, s. 49).

V této souvislosti se v obecně uznávaném manuálu evropského testu tělesné zdatnosti z konce osmdesátých let přímo hovoří o *triádě tělesné zdatnosti*, zahrnující dimenzi *orgánovou, motorickou a kulturní*. Orgánová dimenze je spojena s tělesnou stránkou zdatnosti, motorická dimenze je žádoucí pro realizaci různých pohybových úkonů a kulturní dimenze má vztah k životnímu stylu, k utváření motivů a ke kvalitě života. V propagaci sportovních činností v širokém

spektu volnočasových aktivit tak máme před sebou mnohdy vzájemně se překrývající a ne zcela obsahově vyhraněné pojmy jako *wellness, zdatnost a zdraví*.

Vzdor nejasnostem odborné veřejnosti kupříkladu ve vztahu zdravotní a výkonnostně orientované tělesné zdatnosti je zřejmé, že volnočasová tělesná aktivita tvoří důležitou součást kontrolovatelného faktoru *zdravotní prevence*. V celé Evropě sílí akce na podporu *fyzicky aktivního životního stylu* spojené s hodnocením úrovně tělesné zdatnosti a zdůrazňováním zdravé výživy. Systematické sledování všech těchto proměnných komponent „spojitých nádob“ by se mělo stát důležitým ohniskem našeho dalšího badatelského úsilí. Přitom se stále důrazněji připomíná, že úsilí o zlepšení zdravotního stavu a fyzické kondice obyvatelstva není pouhým úsilím změnit individuální zvyky a systém hodnot, nýbrž zejména procesem postupné změny stávajících sociálních či ekologických podmínek. Problémem tak není kupříkladu primárně vysoký kalorický příjem rostoucího počtu lidí, ale především nízký objem zdravého fyzického pohybu. Sportování by v tomto smyslu mělo sloužit jako účinný a nezastupitelný nástroj masového zvyšování fyzické kondice spíše než vysoce oblíbená forma mediální zábavy. Pohybově méně nadaní jedinci by měli spatřovat ve sportu nikoli ztěžší překonatelnou překážku pro sportování, nýbrž přirozený zdroj plnohodnotného prožívání života. Nejnovější medicínsko-sociální doporučení na poli podpory sportu jako nástroje upevňování zdraví a překonávání odporu k fyzické

nečinnosti se tak týkají všech důležitých oblastí zahrnujících tuto vysoce důležitou sféru jedince a společnosti: rodiny, školy, instituce práce a systému zdravotní péče (McElroy, 2002. s. 279 - 299).

Fyzickou aktivitu můžeme vymezit jako soubor chování zahrnujícího fyzický pohyb produkovaný svalovým výkonem vyžadujícím výdej energie. Ze sociologického hlediska je možné odlišit *tři kategorie* úrovně či intenzity *fyzické aktivity*:

- * Naprostá absence fyzické aktivity (během posledních dvou týdnů)
- * Pravidelné fyzická aktivita (nejméně pětkrát týdně více než 30 minut)
- * Pravidelná dynamická fyzická aktivity (praktikovaná nejméně třikrát s více než padesátiprocentním využitím srdeční a dechové kapacity).

Na poli hodnotového utváření vztahu k pravidelnému pohybu a zdravému životnímu stylu sehrává roli řada faktorů., počínaje fyzickými předpoklady a konče specifiky sociálně kulturních determinant. Systematické studium důležitých dat a korelátů fyzické aktivity mezi evropskou mládeží pak nabízí následující empirická zjištění:

Nízká úroveň aktivního sportování dívek v jižní Evropě.

Snižování rozdílů mezi pohlavími na poli pohybových aktivit v severní Evropě.

Polarizace fyzické aktivity hochů přitahovaných na jedné straně výkonnostním sportem a na druhé straně vykazující čistě sedavý způsob trávení volného času.

Snížení věku sportovních začátků.

Existence předškolní účasti na organizovaném

sportu.

Zdůrazňování významu fyzické aktivity při prevenci nadváhy a obezity.

Nadváha a obezita stojí v cestě pravidelné fyzické aktivity.

Zájem o sportování je v přímém vztahu s úrovní fyzickými dovednostmi.

Dobrá fyzické kondice posiluje úroveň zdravého sebevědomí zejména u mužské populace.

Ženy spatřují v pravidelné pohybové aktivitě hlavně zdroj utváření a udržování přitažlivého fyzického zjevu.

Podpora sportování ze strany rodičů, sourozenců a vrstevníků je významným impulsem pravidelných pohybových aktivit.

Urbanizované prostředí nabízí více komerčního sportovního vyžití, venkovské scéna naopak umožňuje přirozenou scénu pro tzv. outdoorové aktivity.

Individuální sebehodnocení vlastních tělesných dispozic tvoří významnou součást motivace a trvalosti pravidelných pohybových aktivit (Telama et al, 2007, s. 266 -274).

Sedavý způsob života je chápán jako vážná forma sociálně konstruovaného *rizikového chování*, reflektující specifické rysy vývoje společnosti. Na této myšlence jsou postaveny tři hypotézy *sociálně-kulturní povahy sedavého způsobu života*:

1. Sedavý způsob života je kulturně utvářený, podporovaný a odměňovaný.
2. Vývoj sedavého způsobu života je výslednicí socializačního procesu praktikujícího fyzickou neaktivitu v dětství a dále rozvíjenou v dospělosti.
3. Sedavý způsob života je podporován

existencí sociálních nerovností (Vanreusel, Meulders,

2007, s. 121 - 122).

Rámec diskusí těchto hypotéz nám připomíná barvitou scénu konzumní kultury a oblast volnočasových aktivit, které svoji soudobou nabídkou přinášejí další rizika vzniku pasivních forem sedavého způsobu života. Většina studií naznačuje, že skupiny fyzicky aktivních skupin mladých lidí se výrazně odlišují od nesportujících, fyzicky neaktivních skupin celkovým životním stylem, utvářeným zpravidla daným prostředím a vrstevníky. Právě primární skupiny bezprostřednosti osobních kontaktů jsou socializačně nejdůležitější při tvorbě pozitivního vztahu k pravidelným fyzickým aktivitám, když zejména pocit fyzické kompetence v procesu osvojování sportovních dovedností je v tomto ohledu nezastupitelný (Rzewnický, 2003). Stejně se opakovaně potvrzuje významný vliv sociálních nerovností na utváření vztahu k fyzickým aktivitám a tvorbě sportovních dovedností. Děti ze sociálně slabších rodin mají tak obvykle menší šanci utváření celoživotně osvojené potřeby kondiční fyzické aktivity: Pouze pět procent dětí z rodin vysokého sociálního statusu vůbec nesportuje., naopak čtvrtina dětí rodin nezaměstnaných je zcela fyzicky pasivních (Vanreusel, Meulders, 2007, p. 125).

Aktualizace imperativu fyzické aktivity je i u nás stále silněji pocíťována zejména v prostředí dětí a mládeže a to přímo úměrně s rostoucím podílem obézních jedinců. Vedle aktuálních relevantních dat je zejména pro sociologické bádání zajímavý i charakter

přístupu společnosti a jeho jednotlivých skupin k tomuto jevu. Přitom nejde prvořadě jen o postoj k samotnému výskytu obezity, tam jsou postoje víceméně předpokladatelné, ale i sledování praktických kroků k možnostem jeho omezení. Aktuální výzkum postojů k *redukci nadváhy a obezity intervenčním pohybovým programem* je tak z hlediska získaných dat cenným zdrojem informací o této stále spíše opomíjené problematice tvořící specifickou oblast zájmu sociologie sportu (Schuster, 2007). Šetření vycházelo z předpokladu, že zvýšení energetického výdeje a aplikace vhodných (adekvátních) pohybových aktivit je cestou zmírnění rozsahu nadváhy a obezity a to především u dětí. Za základní a obecnou příčinu nadváhy a obezity lze považovat nerovnoměrnost mezi příjmem a výdejem energie. Výzkum se tak na bázi měření základních antropometrických parametrů zaměřil jednak na reakce obézních jedinců k metodám zjišťování tělesných parametrů a dále se soustředil na monitorování reakcí na nabídku možnosti navštěvovat bezplatný intervenční pohybový program zaměřený na snižování hmotnosti za účasti pohybového terapeuta a nutričního specialisty.

Již první výsledky naznačily delikátnost šetření, když z 585 oslovených se 302 odmítlo výzkumu zúčastnit. Nakonec bylo vybráno obézních 36 probandů (16 dívek a 20 chlapců), jejichž průměrný věk byl 13,7 let. V řádu velice nízké úrovně zájmu o aktivní přístup k nadváze a obezitě je nesporně znepokojujícím faktem přístup k dané problematice především ze strany rodičů: 51,6 % oslovených žáků se měření nezúčastnilo na základě zamítavého

postoje rodičů, kteří vyjádřili svůj nesouhlas nebo své stanovisko nesdělili. Absolvování programu bylo nakonec nabídnuto 36 probandům, kteří splňovali hranici přijetí do kurzu. K zahájení programu se však dostavilo pouze 7 žáků a 12 týdnů trvající odborně vedený program dokončili pouze 4 probandi (Schuster, 2007, s. 46 - 47). Přitom ze strany škol bylo ve většině případů vyvinuto maximální úsilí k zajištění bezproblémového průběhu celé odborné a časově náročné akce.

Obdobná akce mezi středoškoláky přinesla citovaným výzkumem srovnatelná zjištění: Vysoké procento odmítnutí a nízký zájem o snižování nadváhy cestou fyzické aktivity. Při průměrném věku 17, 2 let byl vybrán soubor složený z 11 probandů (10 dívek a 1 chlapec) z nichž intervenční pohybový program dokončili pouze dva studenti! Situace na středních školách je tedy z hlediska přístupu k nadváze a obezitě velmi podobná situaci na školách základních. Znepokojující je zejména přístup dětí trpících nadváhou a obezitou k praktické fázi šetření, když většina z oslovených na možnost absolvování intervenčního pohybového programu nereagovala. U některých dětí a studentů, které byly v programu už zapojeny, došlo k přerušení absolvování kurzu, a to bez jakéhokoli vysvětlení.

Přístup dětí a rodičů k měření a následné možnosti zapojení do intervenčního pohybového programu možná napovídá mnohé o podstatě problematiky vzniku nadváhy a obezity. Velmi vysoký podíl odmítnutí zúčastnit se šetření, resp. účasti v intervenčním pohybovém kurzu a „vysoká úmrtnost“

probandů v jeho průběhu ukazuje na obavu nebo nechť zapojit se do aktivit cílících k snižování tělesné hmotnosti, a zřejmě mnoho vypovídá o negativním vztahu k pohybovým aktivitám obecně. Přitom děti v období puberty nejsou ještě schopny zcela adekvátně vyhodnotit situaci a uvědomit si možná rizika vyplývající ze zvýšené tělesné hmotnosti. Podaná ruka ze strany dospělých je tedy mnohdy nezastupitelná a její absence (či odmítnutí) nenahraditelná (resp. neodpušitelná). Případy, kdy se lenost a odpor k fyzické aktivitě dětí snoubí s odporem k pohybu u rodičů, může docházet k neodčinitelným negativním důsledkům zanedbávání nedílné součásti zdravého všestranného vývoje jedince. Tou součástí nepochybně je právě pravidelný, harmonizující, komplexní, osobnostní stránku jedince obohacující fyzický pohyb.

Obezita zrcadlem oficiálních dokumentů

Klíčovými faktory obezity jsou – jak již bylo naznačeno v předcházejícím textu – stravovací zvyklosti, pohybové aktivity a kulturně podmíněný socio-ekonomický status. Zorný úhel *socio-ekonomických indikátorů* vypovídá o provázanosti či podmíněnosti kulturně podmíněného a hodnotově zakotveného sociálního a ekonomického postavení jedince či skupiny ve vztahu ke zdravotnímu stavu z pohledu nadváhy a obezity. Příjmově znevýhodněné skupiny nižšího sociálně ekonomického statusu tak mají jednak zúženou možnost volby stravovacích zvyklostí a zpravidla nižší úroveň

znalostí a vědomostí týkajících se zdravého aktivního a všestranně bohatého způsobu života. Nižší příjem spojený s nižší úrovní vzdělání pak přináší vyšší riziko nesprávných stravovacích zvyklostí a pasivního trávení volného času a následně i vyšší pravděpodobnost vzniku zdravotních problémů způsobených právě nadváhou a obezitou. Omezení ve výběru zdravé (a zpravidla finančně náročné) stravy a v praktických možnostech rekreačního sportování (mnohdy také spojené v nemalými finančními nároky) tak resultují v limitujícím prostoru pro optimální aplikaci zdravotně podpůrných návyků a aktivit.

Hledisko *úrovně příjmů* v České republice v souladu s výše uvedenými principy potvrzuje přímou závislost nízkého příjmu na horším zdravotním stavu, když lidé vyšších příjmů a vyššího společenského postavení si mohou dovolit produkty a služby přispívající k dobré fyzické a psychické kondici. Kupř. kvalitní potraviny a lepší životní prostředí (<http://euro.who.int/highlights>).

Celkovou situaci na poli existence obezity v širším společenském a kulturním komplexu odráží i existence a povaha relevantních oficiálních *dokumentů týkajících se obezity, výživy a pohybových aktivit*. Systematický výzkum takovýchto dokumentů v rámci projektu EURO PREVBOD dovoluje pro Českou republiku zobecnit právě nedostatečné zohlednění faktoru sociálně kulturních nerovností ve společnosti. Vládní strategie je tak v příslušných dokumentech zaměřena z dlouhodobé perspektivy sice správně na děti

a mládež, když existence fenoménu obezity není spíše obecným konstatováním dále rozvíjena konkrétními a exaktně kontrolovatelnými kroky na poli státem garantované výživové politiky a konkrétními opatřeními v naplňování deklarovaných zásad podpory zdravého aktivního způsobu života. Samotné dokumenty týkající se *pohybově sportovních aktivit* navíc postrádají nepřehlédnutelné hledisko problematiky nadváhy a obezity a pouze okrajově se vztahují k otázkám nerovnosti přístupů ke sportovním kondičním zařízením. Imperativ podpory všeobecné výchovy ke zdravému životnímu stylu na všech typech škol a volání po budování a údržbě sportovních zařízení, stejně jako nezbytnost podpory pohybových aktivit mentálně a fyzicky znevýhodněných osob zní spíše formálně deklarativně, než jako jasně zformulovaný praktický počin. Takto stylisticky a obsahově formulované dokumenty postrádají prvek komplexnosti a zpravidla nefungují jako účinný impuls či nástroj praktické akce monitorované exaktními kritérii kontroly jasně nastavených konkrétních realizačních kroků.

Z tohoto pohledu můžeme shrnout, že dokumenty týkající se pohybově sportovních aktivit z pohledu prevence proti nadváze a obezitě vykazují znaky:

- * nekonkrétní všeobecnosti
- * malého důrazu na praktickou realizaci deklarovaných cílů
- * nedostatečného zohlednění komplexnosti preventivních nástrojů proti obezitě
- * preference výstavby sportovních zařízení pro vrcholový sport

- * nedostatečný důraz na aspekty životního prostředí a ekologické

- * přetrvávající formální postoj k hnutí sport pro všechny

- * relativně silný důraz na aktivní formy dopravy při rostoucím důrazu na budování cyklistických stezek

- * konstatování o nedostatečné výstavbě zařízení pro volnočasová sportovní jako kupř.

- plaveckých bazénů, turistických tras, sportovního náčiní pro širokou veřejnost

- * nedostatečná formulace praktických opatření pro zdravou výživu na školách a výchovných zařízeních.

Bližší pohled na reprezentativní dokumenty týkající se výživových doporučení ze strany Ministerstva školství, výchovy a sportu z poloviny naší dekády sice vykazují důraz na nezbytnost provázanosti zdravé racionální výživy a pravidelných pohybových aktivit, zpravidla však opakovaně varují před nadměrnou konzumací sladkostí a tučných pokrmů, ale kontrolovatelné s prakticky účinné mechanismy pěstování zdravého životního stylu dětí a mládeže v masovém měřítku nenabízejí. Většinou tak zůstává u výzev k podpoře přiměřených pohybových aktivit zdravotně postižených, dívek a u jistě chvályhodné podpoře výstavby zařízení aktivní dopravy, zejména cyklostezek směřujících ke školám. Postupně se daří realizovat povinnou výchovu ke zdravé výživě u žáků a studentů ve věku 11-19 let. Bezplatná distribuce ovoce, zeleniny či mléčných výrobků na školách je však stále podmiňována příslibem podporou orgánů Evropské unie. K problematickým rysům pak stále patří nejasná pravidla pro

distribuci potravin a nápojů v prodejních automatech zejména na základních a středních školách. Povinná tělesná výchova pro základní a střední školství je trvale nastavena na dvou hodinách týdně, v nedohlednu je běžně nabízená možnost pohybových aktivit na školách mimo vymezený rámec povinné tělesné výchovy. S tím souvisí i zcela nedostatečná podpora programům bezpečných pěších tras v okolí škol.

Socioekonomické aspekty obezity

K nejdůležitějším činitelům existence obezity patří ve stále významnější míře faktory kulturní, tedy především sociálně ekonomické. V naší kulturní sféře je tak stále významněji pandemií obezity zasažena vrstva lidí s nízkým příjmem, nízkou úrovní vzdělání a kvalifikace a tedy i s nízkým prahem možností volby či výběru stravy a smysluplného trávení volného času či rekreace. Právě sociálně znevýhodněné skupiny obyvatelstva jsou tak nejméně zasaženy poselstvím zdravého způsobu života, když zejména pasivní konzumací nekvalitní stravy a nedostatkem zdravého pohybu zvyšují hladinu nadváhy, obezity a s tím souvisejících zdravotních problémů.

Zorný úhel indikátorů fyzické inaktivity má v hledáčku komplexní systém chování a jednání. Předně musíme vzít v úvahu, že tělesná aktivita je charakterizována intenzitou, frekvencí a trváním, a jako taková pak vykazuje i obdobné parametry ve smyslu charakteristik inaktivity. Ta je zpravidla charakterizována pasivní nečinností; aktivní pohyb je vztahován k práci, dopravě, domovu a volnému času. Jednotlivé součásti fyzické

aktivity či inaktivity pak mají různý dopad na specifické zdravotní důsledky.

Pokud diskutujeme široce pojímané téma obezity, pak musíme připomenout, že žijeme v kulturním prostředí adorující mládí, krásu, přitažlivý vzhled, sexy postavu a sportovní výkon. Přitom však bohužel do povědomí mas lidí obdivujících přitažlivost skvělé fyzické kondice neproniká souběžně přiměřeně silně znějící a působící poselství zdravotních aspektů pravidelného fyzického pohybu, jako nezbytného předpokladu dosahování takového ideálu. Stále častěji se tak setkáváme s masovou nechutí či přímo odporem k fyzickému pohybu přesahujícímu práh nezbytnosti. A to v prostředí vrcholící náhrady lidské fyzické práce strojovými systémy, které postupně vedou k sedavému způsobu života, přinášejícímu ztrátu pravidelných fyzických aktivit jako nedílné součásti zdravého rozvoje člověka (McElroy, 2002). Česká společnost zde není výjimkou: Běžně se setkáváme s rostoucí nechutí k fyzickému pohybu nad rámec nezbytnosti, a to i mezi dětmi a mládeží. Zorný úhel „popularity sportu“ pak dovoluje shrnout: lidé se na sport raději dívají, než jej pravidelně aktivně provozují. Pro finančně lépe situované vrstvy se pak sportovní aktivity (zejména lyžování, tenis, golf) stávají symbolem statusové příslušnosti a možnosti výjimečných forem trávení volného času. V kontextu sedavé společnosti pak lékaři varují: Úpadek tělesné aktivity přináší zdravotní problémy a obezitu; současné generace našich dětí vyrůstá v nejobéznější generaci naší historie.

Je nepochybné, že životní úroveň, životní styl a způsob života včetně povahy pracovních aktivit, výživových zvyklostí, úrovně bydlení, životního prostředí, způsobů dopravy, forem trávení volného času a forem dopravy se přímo či zprostředkovaně významně odráží i na frekvenci, formách a intenzitě fyzické aktivity. Celkově silně působící „sedavý způsob života“ však přináší i protisměrné tendence uvědomělé a cílené snahy kompenzovat pracovní fyzickou inaktivitu pravidelně praktikovanými sportovně pohybovými aktivitami. Působí zde i vcelku silně pozitivní deklarovaný postoj českých obyvatel ke sportu, který má zejména ve své vrcholové divácké atraktivní podobě vysokou prestiž. Přitom však, jak již bylo zmíněno, celkově pozitivní vztah ke sportu není paralelně přiměřeně fruktifikován v rovině pravidelných sportovních aktivit: Pouze třetina dotazovaných pravidelně cvičí či sportuje minimálně jednou týdně a pětina tak činí nepravidelně (Slepička, Slepičková, 2002, s. 7-23). Česká populace se také vyznačuje nízkou organizovaností ve sportovních klubech, když v případě zájmu o aktivní sport dává přednost spíše individuálním formám sportování v nekontaktních sportech jako kupř. plavání, cykloturistika, jogging, chůze, lyžování.

Z výsledků reprezentativního výzkumu české populace ve věku 15-69 (5189 mužů, 5614 žen) cestou dotazníkového šetření kratší verze „mezinárodního dotazníku fyzické aktivity“ vyplývá vcelku klesající podíl časového prostoru pro náročnější formy fyzické aktivity a to zejména u starších žen, zatímco nejsou významnější rozdíly mezi pohlavími u

nejčastější formy pohybu . chůze (Frömel, Bauman, et al., 2006, s. 13-27). Navíc v naší populaci postupně klesá podíl organizovaných pohybově sportovních aktivit. Vcelku zmiňovaná výzkumná data umožňují shrnout:

- * Muži jsou fyzicky aktivnější než ženy.
- * Chůze je nejčastější formou přirozené pohybové aktivity v české populaci.
- * Pro tělesně a mentálně postižené je nutno vytvářet přiměřené podmínky pro pravidelný tělesný pohyb.
- * Zvýšenou pozornost zaslouží praktická opatření podporující efektivně zásadu „sport pro všechny“.
- * Pro účinná opatření zvyšující hladinu pravidelné pohybové aktivity naší populace je třeba situaci na tomto poli pravidelně monitorovat a vyhodnocovat.
- * Tělesná výchova na školách je nedostatečně dotovaná z hlediska hodin výuky.
- * Účinná podpora sportovně pohybových aktivit na školách je nezastupitelnou formou preventivních opatření v rámci boje proti obezitě. Tělesná výchova je populární zejména mezi školní mládeží, problémem je její nízká týdenní hodinová dotace a mnohdy nedostatečně vybavená školní sportovní zařízení, jako nezbytný předpoklad atraktivnosti pohybových aktivit.

Národní dokumenty týkající se výživové politiky v kontextu pohybových aktivit se sice zmiňují o nutnosti levné či dokonce bezplatné distribuce ovoce, zeleniny a mléčných výrobků na školách, narážejí však na tržní zájmy provozovatelů nápojových automatů a rychlého občerstvení, kde deklarovaná zásada

zdravé výživy naráží mnohdy i na samotné půdě škol na atraktivitu sladkých nápojů a tučných a slaných potravinových produktů.

Materiální prostředí versus pohybové aktivity

Diskutovaný projekt výzkumu obezity zkoumal v pěti sociálně a kulturně odlišných oblastech Brna i důležitý aspekt dopadů faktoru materiálního prostředí na možnosti a meze sportovně pohybových aktivit. V tomto kontextu vyslovil a testoval několik hypotéz, když první se zaměřila na *existenci a kvalitu cyklostezek*. Vzdor očekávání se nepotvrdil předpoklad o vyšší frekvenci a kvalitě stezek pro cyklisty v bohatších oblastech, když se ukázalo, že jde spíše o nepřímou závislost. Cyklistické stezky jsou totiž u nás zpravidla konstruovány nikoli jako místě významná forma aktivní dopravy, ale jako převážně v souladu s možnostmi daného terénu a pozemkovým vlastnictvím koncipovaná rekreační zařízení procházející krajinou bez přímé závislosti na sociálně kulturním prostředí. A jako taková jsou také využívána nikoli primárně místními občany, ale spíše zájemci o tuto atraktivní formu sportování (sdílenou zpravidla nikoli bezproblémově s roller skatery či dokonce chodci). Jde zejména o aktivně sportující s vysokou úrovní zájmu o zdravý aktivní životní styl a schopností smysluplně trávit volný čas. Přítom budoucí výzkum může přinést další užitečné informace v případě bližších a detailnějších údaje týkajících se především motivů a intenzity sportovně pohybových aktivit a to i mimo rámec samotných cyklostezek. Přítom

lze předpokládat dvě základní kategorie jejich uživatelů: Pravidelní uživatelé motivovaní primárně pozitivním smyslem sportování, kdy cykloturistika je primárně cílem aktivity a prostředkem utužení kondice, zdraví, nástrojem účinné relaxace. Vedle této skupiny existuje i zpravidla spektakulárnější kategorie cyklistů, kteří tuto formu sportovní aktivity využívají (zpravidla za významné pomoci nákladné sportovní výbroje a výstroje) pro utváření atraktivního image, bez hlubších motivačních kořenů pravidelných pohybových aktivit jako integrální součásti každodennosti.

K nesporně specifickým rysům cyklostezek v českém prostředí patří, že jsou zpravidla konstruovány jako rekreační trasy bez možností praktického využití jako efektivní forma aktivní dopravy, kupř. v centru měst či jako spojnice mezi důležitými body místní občanské infrastruktury. To přirozeně spoluurčuje i možnosti a meze jejich využití a předurčuje do značné míry i motivačně specifické typy participantů, rekturujících se zpravidla ze sféry aktivních volnočasových aktivit. Cyklostezky tak zpravidla neslouží jako forma dopravy do práce, přesunu při řešení občanských záležitostí či při nákupech. O to více jsou jejich uživatelé motivováni volnočasovým směřováním k vyšší fyzické kondici, psychické pohodě a k zážitkovým aktivitám.

Existence a kvalita přírodního prostředí patří k dalším faktorům, považovaným za důležitou a nezastupitelnou součást materiálních předpokladů provozování sportovně pohybových aktivit. Pilotní projekt PREVOB v této souvislosti hypoteticky

předpokládal rostoucí prostor a kvalitu zelených ploch, parků a hřišť pro provozování sportovně pohybových aktivit v bohatších městských čtvrtích. Je přirozené, že kvalita veřejných prostor pro sportování je závislá na sociálních, ekonomických a kulturních podmínkách daného prostředí: Skutečně byla prokázána vyšší frekvence a kvalita parkových ploch a hřišť v bohatších čtvrtích a naopak naprostý nedostatek zelených veřejných ploch a dobře udržovaných hřišť v místech koncentrace sociálně znevýhodněných obyvatel. Přitom však praktické využívání těchto prostor v nejprestižnějších městských obvodech je poměrně nízké: Místní občané dávají přednost pobytu v soukromých prostorách rodinných domů a privátních zahradách či tenisových kurtech a bazénech, nebo preferují i vzdálenější příležitosti specifických sportovně pohybových aktivit jako kupř. již zmíněné cyklostezky, fitness centra či golfová hřiště. Nejpopulárnější je využití parkových ploch a dětských hřišť v prostředí tzv. středních tříd, zatímco sociálně znevýhodněné prostředí přináší zanedbané parkové plochy a mnohdy devastované dětská hřiště. Nepřehlédnutelným faktem vypovídajícím o stavu veřejných prostor pro sportování je i zvýšená koncentrace psích exkrementů a rostoucí vandalismus. Nepřekvapuje proto, že některé místní správní orgány umožňují vstup na hřiště pouze za asistence svého zástupce! K negativním stránkám našich veřejně přístupných rekreačních ploch patří absence sportovního náčiní, stále běžnější v zahraničí. Navíc jsou veřejné parky a hřiště konfrontovány

s konkurencí obdobných komerčních zařízení, zejména estetiku a kondici adorujících fitness center.

Dalším měřítkem možností masového provozování pohybových aktivit zvolil zmíněný pilotní projekt možnosti *aktivní dopravy*. Zaměřil se především na kvalitu dopravní infrastruktury, když spíše zjednodušeně předpokládal její vyšší úroveň v sociálně vyšších oblastech. Přitom je třeba připomenout tradičně vysokou úroveň veřejné dopravy v českém prostředí s hustou sítí dopravních tras s vysokou frekvencí jízdních řádů, při srovnatelné nabídce pro všechny kulturně a ekonomicky odlišné oblasti. Znatelné rozdíly však existují ve stavu veřejných zastávek, když sociálně znevýhodněné čtvrti vykazují vyšší míru znečištění a vandalismu (když kryté zastávky mnohdy slouží jako shromaždiště místní mládeže). Nejfrekventovanější zastávky pak v některých případech potěší nenásilně vtipnou výzvou „Nejlepší věc, kterou můžeš v této chvíli udělat pro svoji kondici, je jít na příští zastávku pěšky“. Obecně vzato, kvalita zastávek veřejné dopravy je více než lokálním umístěním ovlivněnou kvalitou přepravovaných pasažérů.

Související dimenze *objemu dopravy* je stále výrazněji ovlivněna prudkým nárůstem každodenního privátního užívání aut, když zejména kdysi spíše klidné sídlištní předměstské čtvrti jsou negativně ovlivňovány silnou nákladní dopravou a dopravní infrastrukturou určenou primárně pro dojíždění do zaměstnání. Kvalitu života z hlediska negativních dopadů veřejné a

soukromé dopravy v rostoucí míře ovlivňuje i rychlý růst supermarketů, přinášejících nutnost dalšího zintenzivnění soukromé a veřejné dopravy. Naopak tzv. rezidenční čtvrti leží spíše stranou vysoce frekventovaných a životní prostředí zatěžujících tras a využívají spíše soukromou dopravu vlastních vozů. Obecně vzato však kvalita a objem dopravy resultuje jako výslednice řady proměnných a s výstavbou kupř. dálniční sítě či metra se v místě a čase mění nezávisle na místně sociálně kulturním prostředí.

Materiální prostředí je z hlediska aktivní dopravy do jisté míry ovlivněno i četností a kvalitou vyznačených *přechodů pro chodce*, které tak mohou působit na rozhodování realizovat nejtradičnější a nejběžnější pohybovou aktivitu – *chůzi*. Autoři diskutovaného pilotního projektu pak předpokládali vyšší kvalitu takovýchto pěších přechodů v sociálně a kulturně vyšších čtvrtích. Hledisko četnosti sice nezaznamenalo větší rozdíly v různém kulturním prostředí, jejich kvalita však vykazovala vyšší úroveň zejména z hlediska výraznosti značení a údržby v bohatších čtvrtích. Platí to i o samotné kvalitě a míře údržby samotných vozovek a chodníků. Ty hrají i nikoli nepodstatnou roli z hlediska bezpečnosti chodců a mohou tak sehrávat i určitou roli při motivaci k chůzi. V ekonomicky znevýhodněných oblastech pak jsou mnohdy chodníky devastovány i nevhodně zaparkovanými automobily.

Celková úroveň materiálního prostředí je pro *kvalitu života* nepochybně nesmírně důležitá. Architektonický styl, koncentrace obyvatel,

množství zeleně, kvalita ploch pro sportovní vyžití, míra a kvalita údržby bytových, obchodních a veřejných objektů, frekvence dopravy, dostupnost nákupních možností a veřejné dopravy, úroveň hluku, čistota ovzduší, úroveň kriminality, to vše objektivně ovlivňuje nejen objektivně hodnotu života, ale spoluurčuje i míru možností sportovně pohybových aktivit a jejich motivační strukturu. Na významu tak nabývá i v nedávné minulosti zdiskreditovaná kategorie „dobrá čtvrť“ či „dobří sousedé“. Stejně tak se bohužel stále výrazně připomíná opačné označení pro sociálně vyloučené městské lokality, vyjadřované běžně v konceptech slum či ghetto. Existence silících diferenciačních procesů v naší silně výkonově zaměřené společnosti tak upozorňuje na potřebu hlubších analýz právě těchto oblastí, kde je řada sociálně ekonomických problémů, spojených i s nesprávnými výživovými zvyklostmi, nedostatkem pravidelného zdravého pohybu a tedy i s nadváhou a obezitou. Přitom termín *slum* zpravidla používáme k označení lokality se silně zchátralým obytným prostředím a koncentrací chudé, sociálně rozložené populace. Častěji používaný pojem *ghetto* lze vymezit jako lokalitu, obývanou nedobrovolně segregovanou a prostorově koncentrovanou, etnickou, rasovou nebo náboženskou minoritu, které je z pohledu většinové společnosti přisuzováno podřadné postavení. Nověji k těmto termínům přistupuje i označení *inner city* propojující pestrou paletu sociálních, ekonomických i politických problémů fungování měst (Burjanek, 2009, s. 53-59).

Zkoumáme-li vztahy materiálního urbanizovaného prostředí k životnímu stylu obyvatel a nepouštíme-li přitom ze zřetele i důležité aspekty možností a mezi provozování sportovně pohybových aktivit, pak si musíme připomenout základní charakteristiku prostorových změn města v postindustriální epoše. V kontextu plošného utlumení průmyslu a ztráty výlučně maloobchodní role centra se aktualizuje možnost vymezení zjednodušené symboliky Brna jako hypermarketu, generujícího silně prostorové *spotřební chování obyvatelstva* založené na vysoké individuální mobilitě. Ta je však založena na stále intenzivnějším využívání houstnoucí individuální automobilové dopravě, doplňované stále silně dimenzovanou veřejnou dopravou. Pohybově aktivní individuální doprava, jako jedinečná forma sportovně pohybových aktivit, tak zůstává spíše výrazem sporadické formy rekreace, než pravidelnou celoživotní pohybovou aktivitou, přispívající k plnohodnotnému osobnímu rozvoji a ekologicky šetrné alternativě hodnotově hluboce zakotveného přístupu ke každodennosti.

Literatura

Benson, V., Morano, M. 1992. Current Estimates from national Health Interview Survey.

Hyattsvills, MD: *National Center for Health Statistics*.
<http://www.sendspace.com/file/kf79j7>
<http://www.sendspace.com/file/kf79j7health>
Statistics.

Burjánek, A. 2009. Sociálně vyloučené lokality města: názvosloví a charakteristiky. In:

Město: Proměnlivá ne/samozřejmost. Brno: MuniPress.

Drucker, P. 1993. *Postkapitalistická společnost*. Praha: Management Press.

Formánková, S. 1998. Některé oblasti longitudiálního výzkumu zájmu žáků o pohybovou aktivitu.

Celostátní vědecká konference s mezinárodní účastí v oboru kinantropologie. Olomouc: Hanex.

Frömel, K., Bauman, A. et al. 2006. Intenzita a objem pohybové aktivity 15-69 leté populace České republiky. *Česká kinantropologie*. 1(10), s. 13-27.

Hill, J., Trowbridge, F. 1998. Childhood obesity: Future directions and research priorities.

Pediatrics, 101, 570-574.

Hlúbik, P. a kol. 2000. Prevalence of obesity in selected subpopulations in the Czech Republic. *Sborník lékařský*, 101(1), 59-65.

Itkonen, H. 2004. Sport, Social Control and Ethics. *Sport Involvement in Changing Europe*. RzeszóW.

Koraw. s. 100 – 104.

Kovář, R. 2002. Tělesná aktivita, tělesná zdatnost a zdraví. *Česká kinantropologie*. 1, s. 49-54.

- McElroy, M. 2002. *A Social Analysis of Inactivity*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Mulíček, O. 2009. Protstorové vzorce postindustriálního Brna. In: *Město: Proměnlivá ne/samozřejmost*. Brno: MuniPress.
- Rzewnicki, R. 2003. *Health Enhancing Physical activity. Measurement and determinant of daily activity at home, work, travel, and leisure*. Leuven: KU Leuven.
- Řepka, E., Man, F. 2002. Flow a optimální prožitek ve sportu. *Volný čas a jeho současné problémy*. Olomouc: Hanex.
- Sekot, A. 2008. Physical Activity Versus Obesity. *Educatio Artis Gymnasticae*, 3, 3, s. 51-72
- Sekot, A. 2009a. Pohybová aktivita versus obezita. In: *Tělesná výchova a sport mládeže*. Brno: Masarykova univerzita.
- Sekot, A., Brázdová, Z. 2008. Physical Activity and Nutrition as a Social Factors Influencing the Epidemic of Obesity. *Studia Sportiva*, 2, , 1, 112-125.
- Schuster, J. 2007. Přístup společnosti k možnostem redukce nadváhy a obesity intervenčním pohybovým programem. *Aktuální otázky sociologie sportu*. Praha: UK FTVS.
- Slepička, P., Slepičková, I. 2002. Sport z pohledu české společnosti. *Česká kinantropologie*, 2002, č. 1, s. 7-23.
- Suomi, K. 2004. Multiple constituency evaluation in sport policy. *European Journal for Sport and Society*. Vol. 1, No 2. p. 135-144.
- Šeráková, H. 2007. Present views on obesity and overweight in common of children and lts. *School and Health*. Brno: Masarykova univerzita a Paido.
- Telama, R. et al.2007. Determinants and correlates of physical activity among European children and adolescents. *Obesity in Europe. Young People's Physical Activity and Sedentary Lifestyles*.pp. 265-279. Berlin, Oxford: Peter Lang.
- U.S. Department of Health and Human Services. 2000. *Understanding and Improving Health*. Washington. U.S. Department of Health and Services.
- Vanreusel, B., Meulders, B. 2007. Sedentary lifestyles and physical (in-)activity in youth, a social risk perspective. *Obesity in Europe. Young People's Physical Activity and*

Sedentary Lifestyles .pp. 119-133. Berlin,
Oxford: Peter Lang.

WHO – Highlights on health in the Czech
Republic 2005. <http://euro.who.int/>